

DEJANJE

Narod (Edvard Kocbek)

Francè Stelè: Zaton slovanske vzajemnosti?

Andrej Kolar: Zgubljeni dnevi

Francè Jeriša: Pomladne pesmi

Ivo Pirkovič: Svet kot projekcija

Dokumenti:

Deklaracija o človeških in državljanskih pravicah

Pregledi:

Bogo Grafenauer: Med Ukrajino in Španijo

Gledališka poročila:

O otroških predstavah (Silva Trdina)

Književna poročila:

Vladimir Bartol (Lino Legiša)

Francè Veber, Nacionalizem in krščanstvo (Dr. A. Trstenjak)

Zapiski:

Evropa in vzhod (J. G.)

Ovitek:

Drobna poročila o knjigah

DEJANJE

REVIJA ZA KULTURO, GOSPODARSTVO IN POLITIKO

Izhaja 15. vsakega meseca razen v juliju in avgustu. — Za uredniški odbor in izdajatelja odgovarja Edvard Kocbek v Ljubljani. Vse dopise na uredništvo in upravo je naslavljati na naslov: Ljubljana, poštni predal 103. — Tiska Zadruga tiskarna v Ljubljani, Tyrševa cesta 17 (predstavnik Maks Blejec). — Revija stane letno 80 din, polletno 40 din, posamezna številka v razprodaji 10 din. Naročnino je pošiljati na poštni čekovni račun št. 17.631.

Prejeli smo v oceno:

Ivan Vazov: **Pod jarmom**. Prvi del. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani, 1938.

Charles Dickens: **David Copperfield**. Tretji del. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani, 1938.

Franc Grivec: **Slovenski knez Kocelj**. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani, 1938.

Louis Chaigne: **Anthologie de la Renaissance Catholique**. Les poètes. Editions Alsatia, Paris.

Louis Chaigne: **Anthologie de la Renaissance Catholique**. Les prosateurs. Editions Alsatia, Paris.

Philippe Henriot: **Les Miettes du Banquet**. Editions Alsatia, Paris.

Lucien Valdor: **Le Chrétien devant le Racisme**. Editions Alsatia, Paris.

Prešeren. Prvi del. Pesnitve, pisma. Priredil Francè Kidrič. Tiskovna zadruga v Ljubljani, 1936.

Prešeren. Drugi del. Biografija 1800—1838. Spisal Francè Kidrič. Tiskovna zadruga v Ljubljani, 1938.

M. Philipon, O.P.: **La doctrine spirituelle**. Desclée, de Brouwer, Paris.

C. Michaelis, W. Somin: **Die braune Kultur**. Ein Dokumentenspiegel. Europa-Verlag, Zürich.

Konrad Heiden: **Adolf Hitler**. Das Leben eines Diktators. Europa-Verlag, Zürich.

Konrad Heiden: **Ein Mann gegen Europa**. Europa-Verlag, Zürich.

Janez Kalan: **Rešimo slovenščino!** Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani, 1938.

Francè Škerl: **Ljubljana v prvem desetletju ustavne dobe 1860 do 1869**. Inauguralna disertacija. V Ljubljani 1938.

Rajko Ložar: **Kipar Francè Gorše**. Bibliofilska založba. Ljubljana, 1938.

NAROD

Bistvo naroda ni v kronem sorodstvu, niti v istem jeziku, ampak v zavesti njegovih členov, da pripadajo določeni človeški skupini, njenemu skupnostnemu občutju in skupnostni volji. V razvoju človeštva so narodi postali neobhodno potrebna sestavina osebnega in socialnega življenja.

Resničnost naroda služi človekovi življenjski izpolnitvi. Sleherni človek je dolžan izpolnjevati svoje lastno poslanstvo, to se pravi pričevati zvestobo svojim naravnim, zgodovinskim danostim in svojemu osebnemu klicu. Osebnost poslanstvo se ne more niti zamenjati niti umetno preusmeriti, zasidrano je kot podzavestna danost v človeku in se v gotovem času in položaju dvigne v določeno zavest in voljo. Človek tem bolj izpolnjuje svoje osebno poslanstvo, čim bolj se z življenjsko močjo prerašča, išče svojega sočloveka ter z njegovo pomočjo dosega skupne življenjske cilje.

Osebnost poslanstvo je danes tesno povezano z narodno zavestjo in narodno svobodo. Narod je življenjski pogoj, potreben za razvijanje osebnih kvalitete, za uresničevanje posameznih človeških smislov. Narodna zavest pomaga spreminjati individue v osebe, univerzalno kulturo v konkretno, ekstenzivnost v intenzivnost. Narod je klimatično ozdušje konkretnega, zgodovino ustvarjajočega človeka, narod vzbuja stvarno in specifično razmerje človeka do življenjskega prostora in dobe. Narod je organski temelj številnih osebnih poslanstev, zbirališče mnogih osebnih in svetovnih nazorov, obenem pa skupni teren različnih družabnih formacij, ki jih narod ne vsrka vase, marveč ohranja in okreplja. Narod je zveza med duhovnostjo, ki naj se je posameznik osebno udeležuje, in med naravnimi organizmi, ki posamezniku podeljujejo življenjsko domačnost in varnost. Osebnost izpolnjevanje in uresničevanje splošnega blagra se vežeta in dopolnjujeta.

Če pod pojmom ljudstva razumemo le biološko zgodovinsko danost, potem narod predstavlja zavest in voljo. Takrat je iz našega ljudstva postal narod, ko je Prešeren slovensko danost spremenil v slovensko poslanstvo. Narodno poslanstvo ni samo skupnost vseh osebnih poslanstev, ampak tudi zavestno izpolnjevanje občestva. Taka občestvena poklicanost pa predpostavlja osveščanje narodovih členov za skupne vrednote in skupne naloge. Narodno poslanstvo je način, ki z njim člani nekega naroda utelesijo sebi skupne človeške

prednote in vršijo skupne zgodovinske naloge. Ker sta zavest in volja jedro narodne resničnosti, ni pravega naroda brez skupnosti, ki to narodno zavest in voljo oživilja. Narod torej ne služi le osebni človekovi izpolnitvi, ampak tudi skupnostnemu reševanju.

Čim bolj raste zavest kakega naroda, tem bolj čuti svojo ogroženost. Poklicanost naroda pomeni neprestano borbo za njegovo duhovno določenost in živiljenjsko varnost. Ni ga naroda, ki bi ga tuje sile ne hotele zмести, spraviti proč od njemu lastnega smisla, zavreti v razvoju ali celo uničiti. Narod živi v stalni nevarnosti, da duhovno popusti, živiljenjsko oslabi in zgodovinsko preneha vplivati. Proti vsaki taki nevarnosti leži edino sredstvo v resnično integralni narodni skupnosti. Resnična integralna narodna skupnost pa se kaže v pluralizmu. Nikdar in nikjer ne moreta predstavljati vsega naroda napor in skrb le enega nazora, le enega razreda, le ene stranke ali duhovne skupine. Posebno v današnjem času se klic naroda javlja z enako jasnostjo in nujnostjo v raznih taborih, strankah in posameznikih.

Zbiranje ljudi v območju poedine metafizike je pravilno, dokler gre za ustvarjanje duhovnega ozračja človeku, ki se izpolni šele takrat, kadar veže svoje misli in svoja dejanja v enotnosti enega samega cilja. Toda gledé na skupno živiljenje, ki ga živimo v narodu, je popolna brezpogojnost kakega nazora krivična do ljudi, ki niso istega nazora, krivična pa tudi do zgodovinskega razvoja, ki v okviru enega samega nazorskega zarisa ne more razviti vseh svojih časovnih možnosti. Če imenujemo zgodovinsko uspešnost tak položaj naroda, ki ustvarja ljudem glavne pogoje za človeško živiljenje, potem je potrebno, da se ustvari človeško soglasje na podlagi manjšega, pa zato več ljudi zasegajočega obsega vrednot in nalog, kakor pa na podlagi obširnejšega, pa zato manj ljudi zasegajočega sistema vrednot in nalog. Za zgodovinsko uspešnost naroda potrebno človeško soglasje se torej ne najde med pripadniki ene metafizike, ker prvič v ustvarjanju skupnega blagra nujno odbije vse tiste, ki se z nazorsko dogmatiko ne strinjajo, drugič pa zato ne, ker so vsi pripadniki nekega nazora danes že tudi sami med seboj etično razdeljeni na ljudi, ki si želijo nove duhovne in družabne preosnove, in na ljudi, ki so povezani s predsodki mišljenja, čustvovanja, napač in strahu. Le integralna narodna povezanost da resnično človeško soglasje. Čim različnejše člene zbira narod v svojih živiljenjskih naporih za skupnim ciljem, tem bolj človeško je napolnjen in tem bolj gotovo reši svoj obstoj.

Edvard Kocbek.

ZATON SLOVANSKE VZAJEMNOSTI?

Živimo v času, ko misel omaguje, beseda se zatika, molk dobiva vrednost zlata. Od samih programov in ideologij duhovno hiramo, vsakdanja dejstva prevračajo v laž vse, kar smo verovali, pljujejo po tem, kar smo ljubili in nam ukazujejo spoštovati, kar se nam upira. Zato človek najraje molči, ker se boji, da bi tudi sam kaj podrl. Molči pa tudi, ker se zaveda, da je beseda že zdavnaj izgubila svojo prepričevalno vrednost, da je njen pomen le še relativen, da ji manjka ugled znanilke resnice. Ideologije so njeno vrednost omajale, preplavile so jo tako, da nima več zaupanja.

Pa tudi, kolikor še ima svoje vrednosti — kdo jo posluša? Kdo ji verjame? Gubi se v množici izrečenih mnenj in komaj si jo izrekel, je že ne poznaš več.

Najboljše je tistim, ki nemo strmiijo v vse, kar se okrog njih godi, in vztrajno molčijo, v bojazni, da ne bi omadeževali svojih duš.

Vse leto že, vse mesece in vse tedne, odkar sem v Bratislavi govoril o slovanski vzajemnosti in tudi veroval, da je njena vsebina močna, resnična in za življenje sposobna, se zaletavam v svojih razmišljanjih kakor ptič v kletki, tako me je vse, kar je sledilo, zbegalo. Rad bi premolčal ta čas, da bi se vreme razvedrilo in bi si misel mogla zopet smelo začrtati pot.

Če naj torej le govorim o slovanskih vprašanjih, nerad govorim, ker se bojim, da bi tudi sam česa ne podrl. Zato bom odgovoril le toliko, kolikor so me vprašali: Kaj vam je, kaj vam je bila Poljska tistim med Slovenci, ki ste jo že pred svetovno vojno vztrajno iskali in jo vzljubili?

Zase moram odgovoriti, da sem v poljski kulturi, v poljski zgodovini in v poljski družbi našel to, česar mi je v domači manjkalo, da bi se mogel počutiti enakovrednega v družbi pripadnikov večjih narodov. Ko sem doraščal, je pri nas še veljalo, da smo narod brez zgodovine, bili pa smo žejni prav zgodovine in njene slave. Sienkiewicz, Matejko in drugi so pa tako prepričevalno dvigali prav to vrednoto iz poljske zgodovine. Naenkrat se nam je zazdelo, da je to tudi naša slava, naš ponos, in ko smo obiskovali Wawel, smo se počutili povzdignjene, kakor če bi to bila naša lastna akropola. Na Poljskem nismo našli samo zgodovine, ki nas je bodrila, dobili smo v St. Wyspiańskem tudi pesnika, v J. Malczewskem slikarja in v Szymanowskem kiparja, ki so budili v nas podzavestne globine slutenj in spoznanj, ki so bile naši razumarski zapadnjaški kulturi neznane, a so se nam zdele domače, ker se je po njih budila k življenju široka slovanska narava, brezmejna v hrepenenju, topla v bogastvu

mikavnih podob, neobremenjena v snovanju domišljije. To vrednotenje je v nas še potrdil stik s poljskim življenjem in družbo. Priznati moram, da je večji del moje narodne in človeške samozvesti slonel prav na zvezah s Poljsko. Slovanstvo, kakor smo si ga predstavljali, smo našli utelešeno prav na Poljskem; privlačnost rusofilskega panslavizma je namreč že pojemala, ruska realnost je odbijala. Poljska pa je imela poleg tega še prednost, ker je nosila venec mučeništva, pa tudi ščit nezlomljive vere v vstajenje. In ko smo se opajali ob očarljivi poeziji Wyspiańskiego Wesela (Svatbe), smo se čutili s Poljaki eno po veri v bodočnost.

Vrednote, ki smo jih takrat našli na Poljskem, so za povojne rodove že izgubile svoj čar. Današnji rodovi so predvsem kritični in jim malo pomeni slavna zgodovina in rodoljubni zanos; plemenitost, ki jo je dajala dušam predvojna kultura, pa je že zdavnaj puhel zvok. Poljska je razen tega postala svobodna in celo močna. Gesla in razpoloženje, ki so njene rodove pred vojno opajala in navduševala, so tudi pri Poljaki izgubila takratni zvok. Enega pa kljub temu ne smemo prezreti, svojega slovanskega bistva v kulturnem ustvarjanju prav Poljska tudi po vojni ni zatajila. Za nas, ki živimo na drugem koncu Evrope, pomeni ona še vedno nenadomestljivo dopolnilo. In čim obupnejši bo položaj sodobnega slovanstva, tem dragocenejša nam bo. Vera, pogosto kar slepa, fanatična vera v svoje poslanstvo je tudi še danes bistvena lastnost poljskih ljudi.

Da pa bo naše razmerje do poljske in do vsake kulture koristno, ne bi smeli prezreti enega: Če hodimo v svet, ne hodimo tja kot apostoli, reformatorji ali celo sodniki, ampak kot opazovalci, ki izbero, kar jim je potrebno in koristno. Če bi bili manj sodniki drug do drugega, če bi bili bolj učenci, ki se morejo kaj naučiti drug od drugega, bi slovanska vzajemnost nedvomno bila popolnoma drugačna kakor je danes. Čeh v razgovoru z B. Borkom pravilno sodi, da je glavni vzrok preloma med Čehi in Slovaki v tem, ker so se premalo poznali. To velja za vse Slovane. In najboljše in najpozitivnejše, kar moremo storiti za slovansko bodočnost je, da, kar največ moremo, storimo za medsebojno spoznavanje. Najgloblje poznanje drug drugega pa posreduje kultura. Pravilno sodi dopisnik Československo jihoslovanské revue VIII., str. 234, da so politični in gospodarski momenti v mednarodnih razmerjih omahljivi in prilagodljivi, da pa kaže kulturni moment v najširšem smislu te besede od sto let, od Kollárjeve zamisli slovanske vzajemnosti dalje, občudovanja vredno stalnost. On je edini, ki ves ta čas nikdar in nikjer ni vzbujal niti začasnega plahnenja medsebojnega zanimanja.

Vsi, ki smo se hodili vztrajno v svet učiti, ki smo povsod iskali predvsem ljudi in kultur, smo našli to edino pravo stališče do slovanske vzajemnosti in tudi nismo izgubili vere vanjo.

Tembolj dragoceno se nam zdi to spoznanje danes, ko čas najboljše ljudi sili k molčanju, ko se je od ideologij podobno kakor ob gradnji babilonskega stolpa zopet zmedla ljudem govorica in ko le neme, iz iskrenih duš porojene kulturne dobrine še spajajo narode med seboj.

Proti bistrournosti v prilagodljivih besedah izraženih doktrin, ki so oznanjale stapljanje Slovanov, a so jih v svojih pravih posledicah le še bolj razkrajale, je pred sto leti naš Prešeren črkarski pravdi in ilirskim sanjarijam ob stran postavil umetniško dejanje, svoje poezije, in do naših dni obdržal prav.

Danes pa je, kakor redko v zgodovini, zopet čas, ki zahteva pripravljenih duš in bolj strnjenih, za dobro trepetajočih src kakor dvournih, ohlapnih besed, pronicavih ideologij in programskih izjav.

ANDREJ KOLAR

ZGUBLJENI DNEVI

Ni dolgo tega, kar sem srečal na cesti spet nekoga iz domačega kraja. Lica in obraze, ki jih poznam od doma in поблиže, navadno pozorneje in radovedneje ogledujem. Tokrat pa me žena, ki sem jo srečal, ni hotela poznati. Obrnila se je vstran, ko me je zagledala, toda vseeno sem mogel videti, kako se ji je čas zarezal v obraz in postavo. To je bila žena, ki sem doživel zaradi nje svoje prvo pohujšanje tiste vrste, kot jih vse polno doživljajo doraščajoči ljudje. Toda zdaj je le zelo malo ostalo od tiste Marije, ki sem tolikokrat hodil gledat njena skrivna dejanja in njene prestopke, ves vznemirjen in presenečen. Bila je žena bolnega Martinca, ki se je z njim vrnila od nekod, popravila hišo in nato kmalu pričela čakati, da ga bo rešena.

Njuna hiša je bila nekakšno shajališče zgornjega dela vasi. Vsako uro je kdo odprl vrata, da bi kaj slišal in malo posedel. Fronk, ki je bil plačan nočni čuvaj in je vpil vsako noč od enajstih do štirih svoj »poslušajte«, je tu pravil svoja zabavna nočna doživetja, toda nikoli ni izdal imen. Sem je zahajal gozdni mož Križki Matija, odstavljeni cerkovnik, ki je zdaj tesal v gozdovih po cele tedne, v družbi pa je vedel povedati vse napake vseh župnikov. Ob kočljivih vprašanjih je rad ponavljal odločen stavek: »Tu bi bilo treba nekaj storiti!« Sem so hodili kadit svoje čike tisti, ki niso imeli nobenega pravega opravka na tem svetu. Tak je bil Špeh, on se je nad vse zabaval z modrimi odgovori nekoliko zmešane Reze, ki je včasih tako vlekla na ušesa, da so se ji cedile od ust dolge slinaste niti. Sem je zahajal tudi Matijček, cerkovnik svetega Petra, mihal z brki in čakal uro, ko pojde zvonit. Med njimi je hodila po hiši samozavestna

Marija, godrnjala nad svojim sitnim možem, zaloputnila včasih vrata in vrgla od jeze kaj po tleh. Nihče pa ni vedel, da sedi slepi Jakob samo zaradi nje vedno v tej hiši.

To Marijo sem torej zadnjič srečal, vso postarano in debelušno in morda me je prav s tem, da se je tako obrnila vstran, spet spomnila svojih nekdanih skrivnosti. Kolikokrat sem videl, kako si je razčesavala lase, prijemala zaponke z usti, si dolgo gledala v ogledalu v oči in si s prsti tipala kožo na licih. Videl sem skozi odprto okno, kako se je naslonila na široki medvedji Jakobov hrbet in tako ždela. Pozneje me je skrben vzgojitelj resno poučil, da je tu lezlo pohujšanje vame, ko sam nisem vedel kako in kdaj. Tu sem bil prvič v resnici spoznal tiste stvari te zemlje, ki jih označujemo s pohujšanjem in ki se jih ne spodobi vedeti.

Pozne jeseni smo sedeli po sprehodu v učilnici gimnazijskega zavoda. Štiri vrste glav so se sklanjale ob dveh vrstah pultov, nad njimi sta viseli dve vrsti luči. Skozi sprednja vrata je stopil prefekt v talarju, in vsak korak, ki ga je počasi napravil, je povzročil dvakratno škripanje na razsušenem parketu. Preko zvezka, ki sem ga vedno ljubosumno skrival in ki ga ni videl še nihče, sem potegnil velik zemljepisni atlant in se naslonil s komolci na Afriko. Tedaj pa je škrtnil parket že ob meni in črn rokav mi je segel pred oči. S tem je bila grobo odkrita skrivnost, ki mi je bila v dolgih urah sedenja v neznanstvo veselje. Prefekt je prijel zvezek za trdi platnici in ga nesel s seboj kot lovec, ki je ustrelil čudnega ptiča. Potrt sem šel za njim. Tam notri so namreč bile med skromnimi razgledi, risanimi s svinčnikom o počitnicah, med drobnimi risarijami ptičev in vseh vrst dreves, med barkami, ki so plule spremljane od galebovih kril, tudi popisane strani, ki so me sedaj tako grdo izdale. Imenoval sem jih povesti, v resnici pa so bile le malo popačeni vsakdanji dogodki. Po dolgem času čakanja je padla vzgojiteljeva razsodba: »To ti ni prav nič podobno!« Stal sem kot človek, ki se je zrušil njegov videz, pod njim pa se je razkrila njegova laž. Strani, vrsteče se med preprostim zverinjkom, so me neizprosno razkrivale. Gledal sem svojo ubogo senco, ki je ležala na tleh kot reven ostanek tega, kar sem bil. Kako sem mogel uvrstiti tja notri bebasto Rezo, ki je tedaj hodila noseča po vasi, dalje surovosti kosmatega Kolaja, Matijčka, ko pije vino, ki je ostalo po maši in ga zanašajo vrvi v zvoniku, če se obesi nanje, izpovedi farnega cerkovnika, da hodi rajnki župnik nazaj, kako ga je sam videl iti od zadnjih vrat k oltarju. Kako sem mogel uvrstiti tja Marijo in Jakoba?

»Kdo je ta Marija?« Kako naj bi mu bil to razložil? »Kje si staknil te ljudi?« Premišljal sem, kako naj bi jih predstavil. Kako naj bi mu povedal, da jih gledam vsak dan, da se plazim

od doma in jih poslušam, da me pogosto razburjajo in da zbežim s tem, kar sem odkril, da bi si ohranil. Gospod me je prizanesljivo gledal, čeprav sem mu naprtil nov vzgojni problem. »Tako leze pohujšanje vate, da sam ne veš kako.« Ni mi hotel delati neprilik, toda zvezek sem mu moral pustiti in nisem ga videl nikoli več.

Te izdajalske strani so nastale na najčudovitejšem kraju, kar jih poznam, na domačem podstrešju. Mrakobni prostor je bil ves zastavljen z nerabnimi stvarmi, s predalniki, z natlačeno polnimi zaboji, s policami, polnimi knjig. Noben glas s ceste ali z dvorišč se ni izgubil, in čepeč tam gori sem bil skrivaj prisoten marsičemu. V tem polmraku me je prav tako zaposlila Marija s skritim plamenom strasti in z besedami, ki so želele možu smrti, kakor Pasjeglavci, ki so tulili v polmraku, razgretem od sonca ali štropotajočem od dežja, kadar sem odprl njihove modrikaste platnice. Vendar je živeje hodila pred menoj v neki grozi be-basta Reza, ki je nosila otroka pod srcem, kakor se je izvila iz kotov Pisana mati in počenjala svoje krivice. Marija je bila drugače resnična, kakor se je resnično vila Življenja trnjeva pot, kot so resnično uganjali svoje burke Ptički brez gnezda, Peter Pavel Glavar hodil za svojim ciljem, kot je jezdil v mraku Zagloba in kot si je uboga prodajalka vžigalic hotela ogreti zmrzle roke z eno samo vžigalico.

O vsem tem, kar je tu gori bilo resničnega o Mariji, o Rezi, Jakobu in Martincu, bi se me dalo zapisati tako, kakor je bilo z okornimi rokami ganjenih bralcev zapisano na platnicah ali na zadnjih straneh nekaterih prijetnih knjig: »...to je res lepa povest...«, ampak kakor je bilo na koncu drugačne vrste knjig: »...to je taka povest, da te bo včasih kar strah...«

Ko sem sedel nekoč prav na tem podstrešju, je kratko zazvonilo, kakor zvoni za obhajila in zadnje popotnice. Droben zvonec je odmeval med hišami navzgor proti Martincovi hiši. Iz dvorišč so se glasno izpraševale ženske: »Kaj ga bo tako hitro stisnilo?« Nihče ni prav vedel, kaj mu je, vlačil se je počasi okoli hiše, večinoma pa je ležal v svoji zatohli kamri in prenašal Marijine grobosti. Ona se je zavedala, da je še mlada in postavna ženska, da ji je ta rumeni in strti mož ovira, in zato je tudi govorila Jakobu, da je že dolgo vdova. Človek, ki jo je videl, se je moral vprašati, če je sploh bila kdaj en sam dan dobra z njim, tako je bila zdaj brezobzirna in neugnana. Včasih je pred polno hišo odprla vrata njegove kamre in mu kričala noter, če je kaj sitnaril. Vlekel sem na ušesa vse njene besede, jo goltal z očmi, ko je rekla nekoč Jakobu: »Sam dobro ve, da mu ne bo nič več pomagalo, pa bi še rad razmetaval denar. V teh časih se pa res ni treba držati življenja kot klop.« Tedaj sem si zapomnil tisti njen glas, brezobzirni glas poželjenja in neugnane duše. Želela mu je smrti, ne zato, da bi bil rešen in da bi v miru

spal pod šipkovim grmom, ampak da bi ona ne izgubljala svojih dni.

Jakob, zagrenjeni slepec z očali na rdečih luknjah, krepki in še ohranjeni mož, ji je bil samo za segljaj roke oddaljen. Sedel je v hiši ali kje zunaj in hodil z mislimi, koder je slišal njene slasti polne stopinje. Bog ve, kaj jo je nagnilo v to stran. Ali je morda mislila, da tega ne bi nihče opazil? Navsezadnje pa bi ji to tudi ne bilo bog ve kaj. Obrnila se je k temu možu, ki ga je videla sedeti mrkega in samotnega, obdanega s temo, toda ki se je še spominjala njegovega črnega obraza in njegovih živih oči, ko še ni bil tako nesrečno oslepel in ko je bila ona še otrok. Ni mu nič več skrivala, dala mu je razumeti, on pa se je spočetka samo čudil. Toda sam se je še ni upal dotakniti. Česala se je, kakor da bi jo mogel videti in če je ob nedeljah sedel kdaj sam v hiši, se je preoblačila, da je slišal šumenje njene obleke in da je od daleč slutil, česar ne bo mogel nikoli videti. Navadno se mu je naslanjala na pleča in mu od zadaj govorila sladkosti, on pa se je obračal z obrazom na tak način, da mu ne bi videla za očala.

Tedaj, ko je kaplan prišel previdevat njenega moža, pa se je zgodilo nekaj nenavadnega. Martinec je trdil, da je dosti boljši in je bil ves bled od strahu in jeze, ker mu je tako nenadoma naročila to poslednje olje. Dal se je spovedati in obhajati, vsega drugega pa se je branil. Ob vratih in v veži so se nabrali ljudje. Ko je Matijček upihnil sveče in je kaplan odšel, je takoj vstal, zgrabil pokapan svečnik in iskal svojo skrbno ženo po hiši. Kaj ji je padlo v glavo, da je storila to malopridnost, kot bi hotela prisiliti ljubega Boga, naj pospeši dolgotrajno umiranje. Težko bi verjel, da je to ista ženska, ki je napolnila ob nedeljah vso cerkev z visokim in lepim glasom in ki je včasih preglasila celo orgle, kadar je čisto sama razlivala glas pod oboke. Martinec ni mogel doma najti Marije in tudi nihče je ni videl. Hiša se je napolnila z ljudmi. Fronk pa je prvi pričel reševati položaj. »Nisem verjel, da bi te tako hitro vzelo. Ona je najbrže mislila, da boš po vsem tem kar sklenil roke, si ovil molek okoli njih, rekel z bogom in pihnil dušo pod strop.« Martinec ni spravil ničesar iz sebe. Odložil je svečnik in gledal te ljudi, ki so se norčevali iz njegovega strahu in se igrali z njegovo smrtjo. Nalašč ni maral zlesti v posteljo, čeprav je komaj stal. Reza je škilila vanj z enim očesom, Križki Matija pa si je vse te smešne stvari podrobno ogledoval, da bi jih kdaj znal povedati natančno in tako, da bi bil on do kraja resen, drugi pa bi pokali od smeha. Marija se je šele zvečer vrnila, zaklenila njegovo kamro, ko je dremal, tako da je mogel samo znotraj razbijati na vrata. Sama pa je spet porabila zase Boga, kakor je imela navado: »Ne bi se ti bilo treba tako bati Boga. Kdo ve, če boš še videl prihodnjo pratiko.«

Sama se ga res ni dosti bala. Prepeljaval je Jakoba po stezah, po presekah in raztresenem grmovju, ki se je pričenjalo kmalu za hišami. Držala je en konec njegove palice in šla pred njim. Poslušal jo je, kako hodi in govori, kako trga rože in čutil je, kako se ga je včasih dotaknila. Nekoč je bila zavaljen in močan otrok, dobro si jo je zapomnil, ko je odrasčala. Kaj bi dal, da bi mogel videti, kaj ima zdaj v očeh, kaj ji tiči v zenicah, ko mu govori. Morda je to, kar počne, golo usmiljenje, toda kakšno je to usmiljenje, če ga ne zna izkazati celo svojemu možu? On sam je bil res zdrav in močan in morda ji kljub svojim luknjam v čelu ni bil odvraten. Toda kako naj bi jo privlačil, si ni znal razložiti. Na košeninah pod potjo je dišalo seno, čutil je sonce, ki mu je žgalo v obraz. Šla je pred njim, kot bi ga peljala v obljubljeni deželo, ki je mislil, da je ne bo nikoli dosegel. Ustavljala se je, da ne bi on spodrsnil, opozarjala ga je, kam naj stopi. Za vratom je slišal frfotati ruto in za pas si je vtikala rože. Pozneje je razkrival iz maščevanja tudi drugim, kaj mu je govorila. Budila ga je iz otopenosti, dvigala ga je iz mraku, ki se ga je bil že privadil, da bi še globlje padel nazaj. Kljub svojim slepim očem je zagledal dan, ki ga ni več pričakoval. Pripovedovala mu je, da je videla nekje človeka, ki je bil tudi slep, toda bil je poročen in srečen in je imel lepe otroke. »Včasih je poklical katerega k sebi in ga tipal po obrazu in po laseh. Nikoli jih ni videl, pa je bil le srečen.«

Premišljal je, ali se mu res primika po neki velikanski in nezaslišani milosti nekaj neznanega, česar ni mogel preceniti. Ali se res ne bori sama s seboj in ali ga ne bo zavrгла tako, kot je zavrгла tega svojega moža? Počasi ni samo čutil, mislil je, da tudi vidi, kako se je odprlo neizmerno upanje, kot bi se odprla noč in bi zasijalo sonce tam, kjer je vedel, da ga zanj ne more biti. Ni si mogel predstavljati določneje, kako naj bi se vse razvilo. Toda dovolj je bilo, da so ga objemale te sladke ure, in da je bilo konec samote. Kadar je stal v cerkvi čisto zadaj, oprt ob vlažno steno, ga je oživiljal in pretresal njen glas, ki je donel pod oboki, in zdelo se mu je, da je sopenje njenih prsi prav blizu, prav tu pred njegovim obrazom. Upal je v to ženo, ki ga je rešila samote, upal je vanjo, ki mu je šepetala v uho, da je že vdova, in ki jo je tolikokrat čutil sloneti z vso težo mehkega telesa na svojih ramah.

Vendar je ena sama noč vse prevrnila in vse uničila. Ko je Fronk neke noči lazil med hišami, kakor je bil dolžan, je zaslišal, kako je Reza klicala in zateglo tulila. Pritekel je v hišo, kjer so sedeli in poslušali spet Križkega Matijo in njegovo bogoslovno znanje. Vdrli so k Rezi v hišo, bila je čisto sama doma in se je od znotraj zaklenila. Ležala je na tleh, posinela od bolečin. Ženske so pritekale in tudi Marija se je hotela izkazati. Reze pa niso mogli pripraviti do tega, da bi utihnila.

Zategel jok se je ponavljal, bilo je kakor bi tulila žalostna žival. V sobi se je pojavil Istinič, mlad človek, ki je šele pred kratkim prišel v naš kraj in odprl majhno trgovino. Priporočal je neke čaje, ki jih je Marija skuhala na ognjišču in hotel je vse najboljše vedeti. Ko je Reza utihnila, so počasi odšli, le nekaj žensk je ostalo pri njej in Fronk je včasih prišel pogledat pod okno, dokler se ni proti jutru rodil mrtev otrok. Kdo je tega kriv, niso vedeli, in Križki Matija se je zedinil s Fronkom in z drugimi na svojo osnovno misel: »Tu bi bilo treba nekaj ukreniti!« Glavno pa je bilo, da je v tisti hudi noči, polni pohujšanja, mali Fronk, ki je počasi lazil, pa zato vse videl in vse vedel, povedal Jakobu na uho, kar se mu je zdelo prav povedati mu. To pa ni pomenilo nič manj, kakor da so se slepcu podrli vsi gradovi in da se je pogreznil spet v svojo temo kot na dno jezera. Videl je namreč Marijo hoditi z Istiničem za vrtovi in med kozolci, in o tem se mu ni zdelo vredno molčati. Kako se je zapuščeni slepec spremenil od tedaj, ko se ga je prvič dotaknila. Zdaj pa mu je zašumelo po glavi od nezaslišanega spoznanja.

Dolgo ni hotel pokazati, da si je o vsem na jasnem. Tudi ni prenehal s svojimi obiski. Kako je bil neumen, kako sebičen in dvakrat slep. »Kako je lačna«, si je mislil, »kako je lačna!« Posedal je še naprej pri njej in jo še vedno poslušal, in včasih skoraj ni bilo nič manj ljubezni v tem početju. Tudi to sonce, ki se je razlilo, je bilo nekaj vredno. Tisti Istinič pa jo je že lovil. Govorili so, da ni bil napačen človek, in ona ga je vsa žareča hodila skrivaj čakati pod kakšno drevo, izgubljeno v grmovju, kjer je ni mogel nihče presenetiti. Kako so ji hitro utekala leta v puščobi in v bližini živega mrliča!

Zdaj pa je hotela nekaj veljati. In z isto slastjo, kakor je dvigala svoj glas iz bučanja orgel, je zdaj iskala z očmi svoje črno drevo in hitela po osipajoči se travi. Jakob je spet pričel ostajati v svoji luknji in najbrže so nekateri vedeli zakaj. In bila je spet prilika, da sta Križki Matija in Fronk ugotovila: »Tu bo treba nekaj ukreniti!«

Sam pa se je spraševal, zakaj ga ni mogla pustiti v miru, zakaj je morala vzvaloviti to speče ozračje v njegovi duši, da se je zdaj včasih spreminjalo v viхро in mrzlo burjo. Vse pa je zakrival z mrkostjo in z molkom. Vendar ji je s slednjim dnem težje odpuščal in nazadnje jo je spet pripravil, da je šla pred njim po stezah. Bilo je nekega večera po dežju. Gledala je za ptiči, ki so se vozili z vrha hriba in vpili nad strehami. Dolina je šumela in živela tam spodaj, on pa je slišal njo pred seboj, polno slasti in tako varljivo. Stiskal je zobe in šel poslušno za njo, dokler se nista skrila v grmovju, v visokem leščevju in za ograjami nizkih smrek. Ko je čutil, da je na varnem, se ji je približal. Ni je videl, toda samo stegnil je roke in že mu ni mogla več uiti. Palica mu je padla na kamenito pot. V tisti

medvedji objem je stisnil vse svoje maščevanje, in videla je, kako se ves trese. Nekaj se je zganelo v njem, nekaj je kričalo o krivici, ki mu jo je hladnokrvno prizadejala in ga silila, da jo je lomil med rokami. Zdelo se ji je, da je ponorel. »Te ni nič strah?« je davil iz sebe. S težko roko ji je segel v lase, ji upognil glavo nazaj, da je imela napeti vrat pred njegovimi usti. Niti zakričati ni mogla, tako jo je pretisnil. Dihal je ob njej z medvedjimi prsi, igral se je z njo kakor jezna žival z žrtvijo, preden jo raztrešči pod šapami.

»Prav nič te ni bilo treba,« je godrnjal nad njenim vratom. Oči so ji sikale v grozi, saj ni vedela, kaj misli. Visel je nad njo kot nevihta, polna bliskov. Srce ji je razbijalo. Bila je že cela večnost, odkar je bila ujeta med temi rokami. Čutila je, da ji je položil dlan na vrat in za trenutek jo je vse zapustilo. Raskava dlan je ležala na njenem vratu in to čudno početje se je spreminjalo v grozo, kakor je ni poznala. Bila je brez sape, mehka, pobledela od strahu, in po licih so se ji vlile solze. Nič več ni bila prisotna, bila je kot mrtva igrača temu slepcu, ki se je poigrala z njim.

Končno pa je vendarle zavpila večkrat zapovrstjo, kolikor so ji dopuščale moči. Ni se zavedala, kdaj jo je izpustil. Samo to je vedela, da ni stisnil dlani, da mu je ušla in da je mogla teči na vso moč med trnjem, ki jo je zadrževalo. Razmršena je tekla po gmajni, skozi nizke gozdiče hrastov, med ostrimi in visokimi travami, ki so jo tolkle po golih nogah. Neka ženska jo je slišala, kako je glasno jokala. Slepce je ostal na mestu, kjer jo je bil zgrabil v navalu maščevalne strasti dotlej, da je zaslišal zvoniti avemarijo. Obrnil se je po glasu zvona proti domu. Že dolgo je znal čisto sam tipati s palicami po stezah in hoditi po gozdu. To, da ga je ona pozneje vodila, je bilo čisto odveč, to je bilo samo zato, da jo je imel čim bliže in jo čutil. Ta večer pa ni mogel najti prave poti. Taval je med kamnitimi ograjami, skale so mu stale na poti, včasih se je komaj rešil trnjevega grma, ki ga je zagrabil. Njegovo tako tenkoslušno uho ni moglo prav dobro razbrati, kje šumi dolina in kje je le njen odmev, ki so ga ponavljali obronki. Znašel se je v travi, visoki do pasu, ki je ni poznal, in ko se je sklonil, da bi otipal pot, je zagrabil za bodičje. Nazadnje pa je ostal na kolenih, in njegovo prevarano srce se je pred razpokano skalo, ki jo je otipal, prepustilo otožnim glasovom večera, ki je bil v njem zgubljen. Ker ga dolgo ni bilo, so šli ponj in ga dobili razbitega daleč stran od poti.

Mariji se je spomin na ta dogodek kmalu razkadil, kot se razgubi v nič mračen oblak tam, kjer se neprestano vrtnčijo vetrovi. Njenega vdovstva pa ni in ni hotelo biti konca. Trmasti mož se ji je pričel vrhu vsega še upirati in jo obsipati z očitki. Imela ga je za mrtvega in vendar se je njegovo životarjenje tako dolgo vleкло. V resnici se je držal zemlje »kot klop«, kakor

bi vedel, da ji tako najbolje vrača vso njeno krščansko dobroto. Prepereval je zakrknjen in zapuščen in pogreval v napol živem srcu svoje ubogo sovražstvo. Tedaj, ko se je odločil, da ji ne bo pustil svojega denarja, »ki je tudi ona garala zanj«, kot je trdila, se je njena brezobzirnost še stopnjevala. Zdaj se ni mogla pomiriti, kot se prej ni hotela spraviti z nobeno dolžnostjo. Ni hotela izgubiti svojega življenja, in vendar ga je slednji dan izgubljala. Strah pred samoto ji je grozil, kot nekoč Jakobove dlani. Tudi njen Istinč se je počasi preobjedel vseh ljubavnih sladkosti in kmalu ga njena vroča strast ni mogla več ogreti. Njuno drevo je samevalo in zorilo trpke sadove, ki jih je jesen brez haska raztrosila. Njena hiša pa je skrivala mrak in grenkobo po vseh kotih. Dan za dnem jo je razdejana duša silila razburjati ubogega človeka, s katerim ji je bilo določeno živeti vsaj do njegovega groba, ki mu ga je tako želela. V svojih zadnjih dneh ni mogel užiti nobene kapljice miru. Vedno bolj nemiren je ležal na svoji razriti postelji, ko je poslušal njen jezljivi glas, tako poln sovražstva. Ali je bila ta žena, ki je v prvih dneh njunega skupnega življenja grulila kot zaljubljena golobica, res še isto bitje? Kaj je vedela na kateri strani ji bije srce? Tudi njegovo uničeno telo se je včasih streslo od sovražstva. Nazadnje je imela v ustih samo denar, ki ga ji ni privoščil, in nekega deževnega večera ga je tako raznorela, da je nekaj časa samo strmela predse, nato pa je vrgel nase odejo, planil v deževno noč in tekkel, dokler so ga noge nesle. Dež mu je vročemu lil v obraz, mu močil usta in srkal ga je vase s tako hlastnostjo, kakor zadeta zverjad, ki ji skrivna rana budi žejo. Bežal je v nalivu, dokler ni padel v blato. Ko so ga prinesli domov, je bilo vsega ravno dovolj, da se je končno le poslovil.

Tudi ob tem koncu bi se dalo reči s Križkim Matijem in Fronkom: »Tu bi bilo treba nekaj storiti!« Toda kaj je bilo tisto, kar je bilo treba storiti, da bi strti človek ne bil gnil na duši in telesu ob zdravi ženi, da bi ta žena ne pela istočasno slave Bogu in odpirala vragu vseh vrat, da bi mu tako iz vsega srca ne želela smrti, in česa bi bilo sploh treba na tem svetu, da bi onadva ne ponavljala tako brez uspeha svoje osnovne misli? Kje je tisto mesto in kakšna je tista kretnja, ki je začetek slednjega lepega dne in vsakega drobca veselja v človeških prsih?

Ta razpaljena Marija ni bila pripravljena dati nobene minute svojega življenja in vendar ga je izgubila prej, kot je verjela. Zdaj, ko se ji tako hitro gubajo lica, ko je debelušna in skoraj grda, ko so ji že izgorele poželjive oči, postaja na svojem pragu prav tako sama, kot je bila nekoč. Morda misli tudi ona, ki je potrgala vse vezi, tudi tiste, ki so bile za večno zavezane, da je bil čas, ko bi bilo treba nekaj storiti.

POMLADNE PESMI

1

V bleščečem srebru tihih luž
se sonce mladega neba
prešerno s sapico igra.

V gladini pómladnih mlakuž
se vrba nova ogleduje,
muževna v čist se zrak izteza,
nebo prečiščeno preprega.

Prezorne si oblike snuje
noči premaganih meglica,
planjava ostra je, oprana,
za novo je širino zbrana,
napenja se krhká mladica.

2

Snop tople luči v steni trepeta,
skoz listje in skoz šipe se pretaka,
topé se mrzle rože krog srca,
človeka vdanega zdaj človek čaka.

Ves poln sem muzike zeleno tihe,
mogočnim sončnim žarkom zdaj roké
nastavil bom in kakor vzdihe
zabodlo sonce rane bo skoz nje.

Tako bom visel v svetlo luč razpet,
minute bodo trudoma polzele
in kakor gorki srčni cvet
se mi za bolečin zaveso bodo zdele.

Snop tople luči v steni trepeta,
napenja se minut večernih sila,
od někod mrzla voda klokota,
kaj je že čudežev čez me razlila!

3

Vse okno rožmarin preprega,
povsod dišavje svoje širi,
do kota zadnjega izteza
ošabne vejice, umiri

v gostoti se večernih sap.
Takrat kot tiha je zavesa
in kot okameneli slap
in kot ograja, ki v nebesa
vesela nepoznancem brani.
O rožmarin, o lepi duh,
tam v oknu ozkem mi ostani,
o rožmarin, dišeči kruh,
podnevi in zvečer me hrani!

4

Večernih ognjev tajna sila
telo mi vedno bolj prepaja,
s skrivnostmi zdaj bô napolnila
predmete trudne tega kraja.

Zdaj dima smolnega mamilo
nosnice v tihi slasti širi,
vsak čas bo ave zazvonilo.
Z zvonikov mrzli netopirji

po mraku bodo vzplahutali,
večer bo v blago noč ugašal,
topoli bodo trepetali,
poslednji veter bo raznašal

prasketajočih ognjev silo
in dražil nas bo pod nosnice,
nato temná bo zagrnilo
nas vse in vas in kolesníce.

5

Večer z dreves širokih pada.
S temino, — črno kakor spanje —
skrivnostno polni zdaj kotanje
med mano in zemljó. O nada,

ki padaš mirno z mojih prstov,
še ti se v noč brezčutno vtrni
in padca zvenk milo srebrni
naj ne vznemiri novih brstov.

Utrujene oči naj zdaj
zagrnejo težke zastóre.
O kdo, o kdo zdaj reči more:
»Predobro mi je znan ta kraj.«

SVET KOT PROJEKCIJA

(Nadaljevanje.)

Analogen vidnemu je slušni svet. Tudi tu postavljamo zvočne izvore ven iz sebe v prostor in to s sredobežno projekcijo, ki je obratna fizikalni sredotežni. Za slušni svet bi morali ponoviti, kar smo dejali že o vidnem svetu. Le da je slušni svet v primeri z vidnim ubožnejši in ni tako razčlenjen ter bogat. Tudi v slušnem svetu nam nekateri patološki pojavi kažejo, da utegne biti sredobežna projekcija od sredotežne nezavisna. Notranji fiziološki vzroki povzročajo včasih v ušesih akustične dražljaje, ki jih mi kot zvonjenje s sredobežno projekcijo prenašamo v prostor. Psihološko ustvarjamo zunaj sebe svet, ki ga ni. Važna je sedaj zopet hipnoza, da v takem primeru to dušeslovno ustvarjanje kakovostno ni različno od ustvarjanja, ki se vrši na osnovi dražljajev, prihajajočih od zunaj. Tudi za zgolj slušni svet velja, da ni v njem kriterijev, ki bi odločali med »resnico« in »videzom«, ki bi odkrivali, kdaj se slušni svet sklada s predmetnim svetom. Tudi slušni svet je skozi in skozi dušeslovno subjektivna stvaritev, v katerem subjekt nima poti do »zročil«, ali drugače, v katerem je predmetni svet transcendentne narave.

Omeniti hočemo še tipni svet, zavaljo tega, ker bomo prav tu srečali zanimivo okolnost, ki nam kaže, da je psihološka sredobežna projekcija v nasprotju s sredotežno res nesnovne narave. V splošnem igra v kompleksnem izkustvenem svetu sestavina tipnega sveta vsaj na videz kaj šibko vlogo in ostaja pri povprečnem kulturnem človeku slabo razvita ter neizoblikovana. Najmočnejša sestavina izkustvenega sveta je brez dvoma vidni svet, temu sledi slušni, potem tipni, da ne omenimo nekaj nepomembnejših.

Mislimo si bitje, ki ni nikdar doživelo vidnega in slušnega sveta. To bitje bo prvenstveno poznalo tipne odnose z zunanjim svetom, in težko si je potem predstavljati, da bi mu bilo na tej osnovi mogoče zgraditi kaj prida živahno predstavo o zunanjem svetu, oziroma, da bi se mu utegnila v tej mršavi osnovi zakoreninjena duševnost bogve kako razviti. Na taktilni osnovi izoblikovani izkustveni svet je morda le še senca izkustvenega sveta, kakršnega sicer poznamo. Morda si pa tipnega (tudi slušnega) sveta le zato nismo razvili do skrajnih meja popolnosti, ker je poleg vidnega sveta bolj podrejenega pomena. Tako mnenje podpira primer ameriške pisateljice Helene Kellerjeve, ki ji je izkustveni svet domala istoveten s tipnim svetom in ki si je po tej, navidez okorni poti, utrla pot celo do razumevanja soljudi (govor razumeva s prsti, ki jih položi na brado in ustnice

človeku, s katerim se razgovarja). Nam je neumljivo, kako ji je mogoče celo pisateljovati brez dragocenega materiala optičnih in akustičnih emocij.¹

Pod pojem tipa združujemo navadno kakovostno več različnih čutnih dojemanj (tudi toplote in mraza), katerim služijo tudi različni periferni čutni organi.

Zdi se, da je vsaj pri tipu težko govoriti o sredotežni in sredobežni projekciji. Je pa to le prvi videz. Da se dokazati, da je tudi tipni svet izključno psihološka tvorba in da je predmetni svet tudi do tipnega sveta psihološko v takem odnosu, kot do vidnega ali slušnega.

S tipom zaznamo predmet po njegovi prostorski obliki, gladkosti ali hrapavosti površja in toplotnem stanju. Pred seboj doznavamo na tipen način predmet, vendar zaznatna tipna podoba ni predmet sam, marveč zopet nekaj, kar je nastalo na psihološki način po prenosu tipnih dražljajev v osrednje živčevje, in kar smo potem prenesli s sredobežno projekcijo zopet v prostor. Ta mehanizem oziroma dinamizem se nam jasneje odkriva v osebnem primeru. Znano je, da ljudi, ki so izgubili postavim nogo, v to nogo še nekaj časa rado zebe. Čutijo jo tudi drugače, gibljejo s prsti in podobno. Te pojave je razložiti tako: Na prekinjenem mestu se vrše v živcu spočetka kakršne koli preosnove, menda degeneracijske narave, ki vzbujajo v živcu sredotežne flukse, ki so fiziološko enakovredni fluksom, kakršne je pošiljal še v zdravem stanju v živec periferni čutni organ (čutna stanica) na primer pod vplivom mraza. Te degeneracijske preosnove, ki trajajo po operaciji le nekaj časa, bude občutek mraza, čeprav nimajo z mrazom nič skupnega. Toda nekje v organizmu, na primer na prestriženem mestu živca, kjer ima mrzloten občutek svoj neadekvaten fiziološki izvor, projiciramo občutek v prazen prostor, tja, kjer je bila preje čutna celica za mraz. Občuteni mraz je tedaj nekaj docela drugega od »fizičnega mraza«. Oba sta v razmerju podobe do predmeta v onem smislu, kakor sem to skušal razložiti pri vidnem svetu in njegovem odnosu do predmetnega sveta.

¹ Kako subtilnih zaznav je zmožen tipni čut, nam vsaj malo kaže novejši način »tipnega poslušanja«. Gluhonemec nosi s seboj posebno pripravo, ki mu prinese zvočne tresljaje zraka na poseben vibrirajoč organ, katerega se gluhonemec dotika s prsti. Znano je, da se razlikujejo posamezni glasovi (samoglasniki in soglasniki) med seboj le po obliki tresljajev ter da daje oblika tresljajev glasovom tudi barvitost. Z omenjeno pripravo je mogoče že po kratkem času razpoznati s tipom najprej posamezne glasove, potem zloge in končno razumevati besede in stavke. Lastna izgovarjava, ki jo potem gluhonemi prilagodevajo temu načinu »poslušanja«, ni tako plehka in brezbarvna, kakor smo je sicer vajeni pri onih gluhonemih, ki razumevajo govor z opazovanjem ustnic. To dejstvo nam dokazuje, da je tipno »poslušanje« dokaj popolno.

Vzemimo, da sem otipal predmetu pred seboj prostorsko obliko, kakovost površine in toplotno stanje. Tedaj zaznam predmet na tipen način, dojamem njegovo »tipno podobo«. Razčlenba celotnega niza dogajanj, ki povezujejo predmet sam z njegovo tipno podobo, nam omogoča splošno označbo tipnega sveta in njegovega odnosa do sveta predmetov. Mehaničen dotik med našimi prsti in predmetom je dogodek v redu nežive narave, je nezavestna mehanika, do katere je naši zavesti zaprta sleherna pot. »Neživi« dotik sproži živčne tokove, ti neznane procese v možganski skorji, ti dalje psihološko dinamiko, ki prenese slednjič tipno zaznavo na izhodno točko. Tako je ustvarjen nov košček tipnega sveta. Zavesti je ta košček neposredno dan, ne pa tako tudi odgovarjajoči predmetni svet, zakaj proti toku dogodkov, kakor so se razvili, v smeri k predmetu namreč, zavestne poti ni. Predmet je tedaj v zgolj tipnem svetu prav taka uganka, kakršna je v vidnem ali slušnem.

Pri zgoraj navedenem primeru bi utegnil ta ali oni ugovarjati, češ da se nam le zdi, da čutimo mraz na nekem mestu, ki je prostorsko odmaknjeno od našega telesa. Potem moramo reči, da je to »prevara« prav take vrste, kakor naše prepričanje, da vidimo v prostoru predmet, ki je toliko in toliko oddaljen od sebe, in ne na mrežnici, kjer je dejansko optična podoba predmeta ter fiziološki izvor videnja. Občutku mraza na manjkajočem udu moramo pripisovati isto stopnjo realnosti kot vidnemu ali slušnemu svetu, pri čemer je še dostaviti, da ta realnost ne zavisi nujno od predmetnega sveta. Sploh je bistvenega in temeljnega pomena za moja izvajanja domneva, da ne utegnemo prenašati le videnja in slišanja v prostor, marveč da zmoremo to tudi s tipnimi občutki, kar nam najlepše potrjujejo zgoraj omenjena klinična opazovanja. To je načelno mogoče zavoljo tega, ker so pojavi vidnega, slušnega in tipnega sveta v dušeslovno genetičnem in dinamičnem oziru enaki. V vseh treh primerih gre za specifične odzive naše duševnosti, v vsakem teh primerov za subjektivno tvorbo sredobežno projiciranega sveta. Le da nam zadnji primer iz tipnega področja še posebej jasno pokaže, da sredobežna projekcija res ne zavisi od snovnih pogojev, da ni odvisna od prevodnosti ali neprevodnosti živcev, ki so nosilci le sredotežno usmerjenih tokov. Snovni prevodniki so potrebni sredotežni ne pa tudi sredobežni projekciji.²

Čuti voha, okusa, bolečine, žeje, gladu (in še morda kaki drugi) nam v pogledu pojmovanja sveta kot projekcije, razen

² Zanimiva je trditev francoskega profesorja filozofije g. Viauda, da moremo tip prenašati v razdaljo, tedaj na mesta, ki jih loči od našega telesa vmesni prostor. Z zaprtimi očmi in s palico v roki otipavamo prav lahko predmete. Hrapavost in obliko tako otipane površine čutimo na koncu palice, na površini otipanega telesa samega in ne morda na prstih, s katerimi palico držimo. (La Nature, No. 2835.)

potrdila že rečenega, ne bi prinesli nič novega in jih zavoljo tega obidem.

*

Naš izkustveni svet je tedaj sestavljene narave. Na njem spoznamo toliko sestavin, kolikor imamo različnih čutov. Te sestavine so med seboj docela različne in se po svojih naravah ne dajo med seboj primerjati. Vidni svet je nekaj povsem različnega od slušnega, tip nič podobnega okusu ali vonju. Iz tega razloga je opisovala klasična in deloma opisuje tudi še novejša fizika izkustveni svet v toliko različnih poglavjih, kolikor imamo (vsaj izrazitejših) čutil. Vprav zavoljo docela različnih narav svojih sestavin ne more postati izkustveni svet nikdar nerazdružljiva celota, marveč le celota, ki je po načinu zemljevida jasno in ostro razmejena ter razdeljena na sestavine. Na zemljevidu zarisane države oziroma zemeljska področja pa imajo to zanimivo skupno vez, da so vsa oslonjena na skupno snovno podlago, narisana na isti papir ali platno. Tudi v izkustvenem svetu bomo našli neko svojsko vez med njegovimi sestavinami, vez, ki je po svoji naravi jedro predmetne teorije.

Sestavine izkustvenega sveta so svetovi zase. Imenovali smo jih po pristojnem čutilu: vidni, slušni, tipni ... O teh sestavinah — posameznih čutnih svetovnih — smo spoznali, da so čisto subjektivne psihološke tvorbe, do česar so nas vodili prepričevalni in tehtni razlogi. Zato moramo storiti nujen in logičen korak dalje in reči, da je izkustveni svet, svet torej kakor se nam fenomenalno kaže, tudi v svoji celoti enakšne narave, da je tudi v celoti čista psihološka tvorba, kakor je v svojih sestavinah. Izkustveni svet ni objektivnega, marveč subjektivnega izvora v tem pomenu, da je vseskozi in izključno naše delo ter proizvod pristojnih psihičnih organov. Kjer ni subjekta, ni izkustvenega sveta, ker ni svetlega, temnega, grenkega, sladkega, toplega ..., manjka vseh onih kvalit, ki jih pripisujemo izkustvenemu svetu. Treba bi nam bilo pomisliti le na fizikalno naravo (pojmem »fizikalen« ima drugačno logično vsebino od pojma »izkustven«) čutnih dražljajev, pa bomo takoj razumeli upravičenost trditve. V predmetnem svetu ni na primer nič mrzlega ali toplega, marveč le gibanje atomov in molekul; pač pa mi to gibanje občutimo kot mraz ali toploto, kakor občutimo gibanje nekih drugih materialno-energijskih delcev (fotonov) kot svetlobo. Gibanje teh snovnoenergijskih prvin ni čutnozaznaten (izkustven) fenomen, ampak so to le mraz, toplota, svetloba.

Pri analizah posameznih čutnih svetov smo že povedali, da je v čistem vidnem ali v čistem slušnem ali v čistem tipnem svetu pojem predmetnega sveta transcendentne narave, oziroma, da se v takem izoliranem svetu sploh ne more pojaviti predmetna teorija v navadnem pomenu, ker zaznavni subjekt ne more priti upravičeno do ideje, da bi utegnil biti vidni svet, če bi na

primer izključno v njem živel, nekaj različnega od predmetnega sveta.³ Kar pa velja za sestavine, velja tukaj tudi za celoto. Tudi v izkustvenem svetu kot celoti predmetni svet ne more igrati drugačne vloge in je tedaj vseskozi transcendentnega značaja v že očitnem pomenu, namreč, da v zavesti ni nikake poti do njega. Predmetni in izkustveni svet sta povezana s tokom fizično — fiziološko — psiholoških procesov, ki tečejo od fizikalnih v smeri k psihološkim in od predmetnega v smeri k izkustvenemu svetu. Zavesti je odprta v tem toku pot le v psihološkem delu in le v smeri k izkustvenemu svetu, zavestne poti proti temu toku, v smeri k predmetu pa ni.

Zdaj moramo samo še opredeliti pojem predmeta, kar se zdi spričo že rečenega na prvi pogled težavna, če ne morda celo nemogoča zadeva. Zakaj trden temelj, na katerega hočemo graditi, nam morajo ostati slejkoprej neoporečna psihološka dejstva.

(Konec.)

³ Ker je moja trditev, da je v zgolj vidnem (slušnem, tipnem...) svetu predmetni svet subjektu nedosegljiv in zato nerešljiva uganka, za celoto razlaganja odločilne važnosti, hočem navesti zanjo prepričevalen argument iz sodobnega prirodoslovja. — Zgolj optičen odnos je n. pr. naš odnos do obnebja zvezd stalnic. V novejšem času je postala verjetna domneva, da so nekatera nebesna telesa (polovica vseh kozmičnih meglenic) prazne in nesnovne svetlobne podobe; tedaj del vidnega sveta brez pripadajočih snovnih predmetov. Ideja nastanka takih kozmičnih fantomov je v zvezi s teorijo sferične prostorske oblike, ki jo zahteva relativnostna teorija. Pri opazovanju kozmične meglenice nam analiza njene svetlobe pove marsikaj o njenem fizikalnem stanju. Ker pa morajo imeti snovna in zgolj svetlobna nebesna telesa enake spektre, nimamo nobenega sredstva za razpoznavanje resničnih nebesnih objektov od po videzu povsem enakih svetlobnih tvorb. S tem postane snovna resničnost na obnebj u nerešljiva uganka, kar je istovetno z mojo trditvijo, da je v čistem vidnem (slušnem, tipnem...) svetu predmetni svet subjekta skrit in nedosegljiv. Pri tem primeru nas ne sme motiti velikost razdalj, zakaj ta je v vseh primerih za vprašanja brez pomena.

DEKLARACIJA O ČLOVEŠKIH IN DRŽAVLJANSKIH PRAVICAH

Načela, ki jih je oblikovala presvetljenska filozofija 18. stoletja in francoska revolucija l. 1789 uzakonila, so postala temelj državnega prava. Prinašamo jih v znak spoštovanja do prvega demokratskega osnutka, ki ga je treba danes do konca izdelati.

Člen 1. Ljudje prihajajo na svet svobodni in enakopravni. Družabne razlike temeljijo le na splošni koristnosti.

Člen 2. Namen slehernega političnega združevanja leži v ohranjanju prirojenih in nezastarljivih človeških pravic. Te pravice so: svoboda, blagostanje, varnost in upiranje nasilju.

Člen 3. Načelo sleherne suverenosti leži predvsem v narodu. Nobena skupnost, noben posameznik ne moreta izvrševati oblasti, ki ne prihaja izrecno od njega.

Člen 4. Svoboden je, kdor more storiti vse, kar ni v škodo bližnjemu. Na ta način nima človek pri izvrševanju svojih prirojenih pravic drugih meja kakor tistih, ki drugim členom družbe zagotavljajo iste pravice. Te meje je mogoče le z zakoni določiti.

Člen 5. Zakon more prepovedovati le družbi škodljiva dejanja. Česar zakon ne prepoveduje, ni mogoče ovirati, in nikogar ni mogoče prisiliti, da stori nekaj, česar zakon ne predpisuje.

Člen 6. Zakon je izraz splošne volje. Vsi državljani imajo pravico, da osebno ali po svojih zastopnikih sodelujejo pri njegovem oblikovanju. Zakon mora biti za vse isti, bodisi da jih varuje, bodisi da jih kaznuje. Ker so vsi državljani enaki pred njim, zato jih je po njihovi sposobnosti k vsem dostojanstvom, službam in javnim opraviлом enako pripuščati, edino s to razliko, ki izvira iz njihovih kreposti in iz njihove darovitosti.

Člen 7. Človeka je mogoče obtožiti, zapreti in pridržati v ječi le v primerih, ki jih določa zakon, in v oblikah, ki jih predpisuje. Tiste, ki začenjajo, pospešujejo, izvršujejo ali naročajo samovoljne zapovedi, je treba kaznovati. Pač pa se mora državljan, ki ga zakon pokliče ali zasači, takoj pokoriti: če se upre, postane kriv.

Člen 8. Zakon mora določati le tiste kazni, ki so točno in jasno potrebne, kaznovati je nekoga mogoče le na podlagi zakona, ki je določen in razglašen pred storjenim zločinom in ki ga pravilno uporabljajo.

Člen 9. Če je neobhodno potrebno zapreti človeka, ki so prej o njem domnevali, da je nedolžen, pa so ga spoznali za krivega, je pri njegovi aretaciji treba z zakonom strogo preprečiti sleherno ostrost, ki ni potrebna.

Člen 10. Nikogar ni dovoljeno vznemirjati zaradi njegovega mišljenja niti zaradi verskega prepričanja, razen kadar njih izražanje moti z zakonom utemeljen javni red.

Člen 11. Svobodno izmenjavanje misli in mišljenj je ena najdragocenejših človekovih pravic; vsak državljan lahko torej svobodno govori, piše in natiskuje, razen v primerih, določenih po zakonu, ko mora odgovarjati za zlorabo te svobode.

Člen 12. Zaradi poročstva človeških in državljanskih pravic je potrebna javna sila; ta sila je torej ustvarjena v korist vseh, ne pa v dobiček tistih, katerim je izročena.

Člen 13. Za vzdrževanje javne sile in za upravne stroške so neobhodno potrebne javne dajatve, ki jih je enakomerno razdeliti na vse državljane na podlagi njihovih zmožnosti.

Člen 14. Vsi državljani imajo pravico, da sami ali po svojih zastopnikih ugotovijo nujnost javnih dajatev, da svobodno pristanejo nanje, da nadzorujejo njih porabljanje in da določajo njih znesek, njih razdelitev, kritje in trajanje.

Člen 15. Družba ima pravico zahtevati obračun od vsakega uradnika svoje uprave.

Člen 16. Družba, v kateri poročstvo pravic ni zagotovljeno in ločitev oblasti ni določena, nima ustave.

Člen 17. Ker je lastnina nedotakljiva in sveta pravica, zato je nikomur ni mogoče vzeti, razen kadar to jasno zahteva javna, zakonito ugotovljena potreba, in pod pogojem pravične in predhodne odškodnine.

P R E G L E D I

MED UKRAJINO IN ŠPANJO

Vedno bolj jasno se kaže, kako se razvija sodobna politična borba v Evropi predvsem iz dveh točk: iz narodnih manjšin in iz narodnostne zagrenjenosti tistih malih narodov v pasu med fašističnim blokom in med Rusijo (pa tudi v drugih predelih Evrope), ki jih pariška preureditev Evrope in zgolj formalna demokracija novih držav nista mogli zadovoljiti. Po vsej Evropi se izražajo žarišča politične napetosti prav pri takih narodih. Nacionalistični ekstremizem, ki zahteva za vsak narod posebno državo, je pri takih narodih vzbudil živahne odmeve. To je tudi vzrok, da ga nekatere sile sistematično uporabljajo pri svoji politični in gospodarski ekspanziji in da z njim rahljajo notranjo trdnost držav, preko katerih jih vodi pot.

*

Prva v tem smislu zanimiva točka se pojavlja v propagandi za ustanovitev samostojne Ukrajine, ki bi pomenila večji ali manjši pretres kar za štiri današnje evropske države, ki v njih žive deli ukrajinskega naroda, za Rusijo, Poljsko, Romunijo in Madžarsko.

Koliko je v resnici Ukrajincev, danes ni mogoče povedati, kajti številke, ki jih navajajo, se razlikujejo med seboj za celih 20 milijonov. Zdi se, da bo še najtočnejša cenitev, da je Ukrajincev vsega skupaj okrog 43 milijonov, in sicer okrog 35 milijonov v Rusiji, okrog 7 milijonov v Poljski, okrog pol milijona v Madžarski in okrog 1 milijon v Romuniji. Enaka težava, kakor z opredelitvijo njihovega števila, je tudi z določevanjem ukrajinske narodnostne meje. Tudi tu vidimo zelo različne podatke. Seveda je treba previdnosti na obe strani, toda ne najmanj nasproti tistim kartam, ki krožijo danes po Evropi in ki izvirajo večinoma iz nemških propagandističnih virov. Treba se je namreč zavedati, da Berlinu pri določevanju ukrajinske »jezikovne meje«, ki je podobno kočljiva, kakor meja med Srbi in Hrvati v Bosni, niso bili vodilni jezikovni, marveč predvsem strateški momenti. Ustanovitev samostojne Ukrajine naj bi dala Nemčiji v roke močno orožje pri njenem pohodu na vzhod, predvsem orožje proti Rusiji.

Ukrajinsko ozemlje je najgostejše naseljeno in gospodarsko daleč najvažnejše ozemlje Zveze sovjetskih republik. Ta gospodarski pomen se izraža tako v poljedelstvu, saj zavzema Ukrajina najvažnejši del pasu zemlje črnice, kakor v rudarstvu (premog v kotlini Donca, železo okrog Krivega Roga) in v industriji, ki ima eno od svojih najvažnejših ruskih središč prav v Ukrajini. Poleg tega bi pomenila Ukrajina, ustvarjena pod nemškim protektoratom, še dvojje: Rusija bi bila na ta način odrezana od Črnega morja, nasprotno pa bi se Nemčiji odprla pot do kavkaških ležišč nafte in hkrati pot na vzhod, v angleško Indijo. Pristaši Petljurovega pokreta so oba momenta poudarjali že v začetku prejšnjega desetletja. Tudi Alfred Rosenberg, ki je v sodobni Nemčiji glavni zagovornik nemške politike prodiranja proti vzhodu, je v svojem delu »Der Zukunftsweg einer deutschen Aussenpolitik« izrazil prav ti dve dejstvi — oslabitev Rusije in pot na vzhod, ki bi nujno sledili ustanovitvi Ukrajine v krogu nemško usmerjenih držav.

Rusija je danes proti Evropi sicer tako hermetično zaprta, da niti najmanj ne vemo, kakšen odmev ima v njej velikoukrajinska propaganda. Vse, kar kroži v tem pogledu po Evropi, so samo domneve ali tendenčno preračunane vesti. Gotovo je le to, da se tudi v Ukrajini bori Rusija s slabimi posledicami Stalinovega birokratizma, ki se v zadnjih letih vedno močneje uveljavlja. Haushofer je ugotavljal še leta 1932., da je položaj Ukrajincev v Rusiji v primeri z njihovim položajem v Poljski toliko ugodnejši, da je treba računati z močnim ukrajinskim stremljenjem v smeri združitve v Rusiji. Ukrajinski narod se je že v bojih po letu 1918. zatekel v Rusijo, in to po slabih izkušnjah, ki jih je preстал pod poljsko upravo, ki ji je načeloval polkovnik Rydz-Smigly. Federalizacija Rusije, ki se je izvršila leta 1922., je položaj samo izboljšala. V nasprotju s Poljsko, kjer vidimo izrazito stremljenje po popolnjenju vse ukrajinske manjšine, vidimo v Rusiji v tej dobi izrazito ukrajinsko uveljavljanje. Sprememba je prišla šele po letu 1933. ko se je začel uveljavljati centralistični birokratizem iz Kremlja. Vendar opozicija, ki se je izoblikovala v Ukrajini, nima nacionalističnega osvobodilnega značaja, marveč značaj federalističnega stremljenja proti osebnemu Stalinovemu centralističnemu birokratizmu. V smeri federativne ureditve v Rusiji kaže Ukrajincem pot tudi vsa njihova zgodovina, kakor tudi narodnostni, geografski in gospodarski položaj.

Taka dokončna ureditev bo imela seveda prej ali slej za ruske sosedje neprijetno posledico premikanja meje v smeri proti zapadu. Treba je namreč reči, da je položaj ukrajinske narodne manjšine na Poljskem, v Romuniji in na Madžarskem tako slab, da se bo reakcija na ta položaj takoj pokazala, čim se bodo količkej uredile razmere v Rusiji.

Pri razpadu Češko-Slovaške imamo opraviti s problemom zagrenjenosti malega naroda. S francosko zmago po svetovni vojni so zmagala v novih državah, ki so nastale po pariškem miru v centralni Evropi, glede notranje državne ureditve načela formalne demokracije v zapadni obliki. Ta načela, ki jih je francoska republika bila uveljavila proti Montesquieujevemu in Rousseaujevemu načelu, da je bistveni pogoj za pravo demokracijo decentralizacija, pod zunanjim političnim pritiskom, ogrožena v koalicijskih vojskah od polovice Evrope, so onemogočala, da bi narodi nastopali v novih državah kot strnjene enote. S svojim centralizmom in z zgolj formalno enakostjo so jemala manjšim narodom v teh državah občutek svobode, odvezla so jim resnično samoodločbo tudi v tistih vprašanjih, ki jim je po vsej pravici šla, narodno celoto pa so razbila v posamezne individuje, ki so edino sami, ne po narodnem organizmu, mogli in morali iskati razmerje do države.

Ta individualistična formalna demokracija je torej s svojim centralizmom povzročila v slovaškem narodu zagrenjenost, ki so v njej mogle zunanje sile razviti svoje razdiralno delo. Slovaki so v svoji politični nezrelosti te težnje močno podprli. Že decembra so se kazali znaki, da se hočejo odcepiti od Češko-Slovaške. Tuka je že takrat izjavljaj, da Slovakom ne zadošča več avtonomija, marveč da zahtevajo popolno suverenost. Trojna, prav za prav četverna politična taktika — istočasno naslanjanje na Prago, Budimpešto, Varšavo in predvsem na Berlin — se je izkazala za usodno. Reakcija zagrenjenosti, ki je nastala v dobi centralistične države, ni poznala nobenih meja. Nemogoče je zanikati, da so bile zveze med Bratislavo in Berlinom ožje in prisrčnejše, kakor zveze med Bratislavo in Prago. Koncentracijska taborišča za Jude in Čeha, in dejstvo, da so imeli na skupni slovaški listi svojega zastopnika Madžari in Nemci, ne pa Čehi, pa tudi vsa notranja ureditev s svojimi tipično totalitarnimi prilastki (Hlinkova garda, volitve v obliki plebiscita, duhovna nesvoboda), so dokazi, ki jih ni mogoče prezreti.

Slovaški preračun je imel za približno eno milijardo 155 milijonov kron primanjkljaja, od tega okrog 400 milijonov kron zgolj za slovaške notranje zadeve. Čehi so bili pripravljeni pokriti ta primanjkljaj s posojili praških bank, ob pogajanjih pa so nastala trenja, slovaška propaganda za odcepitev od države se je poostrila. Praška vlada je na to slovaško propagando nekoliko nerodno reagirala prav v trenutku, ko se je po izjavi avtonomistične slovaške vlade zdelo, da bodo taki pojavi prenehali. Položaj, ki je nastal, je spretno izrabila Nemčija.

Vzroke za razpad češko-slovaške republike je treba razdeliti po vsem tem v dve vrsti: v notranje in zunanje. Centralizem nosi glavno odgovornost, da je v notranjosti države vzbudil razpoloženje, ki je nujno pripravljalo razkol, razpoloženje, ki ga je nerodni poseg praške vlade v najnevarnejšem trenutku med ljudmi znova razvnel v vsej strašni moči. Toda tudi slovaški totalitarizem je zagrešil dovolj težkih napak in torej ni tako nedolžen na propadu države. Te napake se tudi ne dajo opravičevati retrospektivno s kakim političnim realizmom, ker so poleg zunanjega pritiska prav one zakrivila, da je nastopil položaj, v katerem se zdi ta politični realizem vsaj deloma opravičen.

Prav tisti temelj, ki so ga v zunanjepolitičnem sistemu Češko-Slovaške toliko grajali, namreč zaupanje v sistem kolektivne varnosti, je bil v češko-slovaški zunanji politiki brez dvoma pozitiven. Beneš je zanj prav z zadnjimi dogodki dobil najsijajnejše opravičilo, ki si ga je mogel želeti. Napaka ni bila v smeri, marveč v nedograjenosti sistema, ki ga je zahtevala ta smer. Prav tako, kakor je bila demokratska ureditev države premalo dograjena, v svojem bistvu pa pravilna, tako je bilo tudi z evropsko povojno zunanjo politiko. Sistem kolek-

tivne varnosti in Wilsonova zamisel Društva narodov pomenita v evropski politični zgodovini kljub začasnemu zatonu vrednoti, ki ne bosta nikdar več izginili in ki se bosta uresničili najbrž v eni, dveh ali treh evropskih federacijah. Treba je reči samo to, da sistem kolektivne varnosti, kakor ga je izgradila po svetovni vojski Francija, v resnici ni bil to, kar je zatrjeval, da je, namreč sistem, ki naj bi nudil vsem evropskim narodom, velikim in malim, splošno varnost in miren razvoj. Njegova francoska hegemonistična poteza je bila tudi vzrok, da je pomenil izstop Poljske njegov polom.

*

Že kmalu po Münchenu so se začela oglašati po belgijskih in po francoskih listih vprašanja, ali se ne bodo prihodnji Sudeti ponovili v Belgiji. Flamsko vprašanje se je začelo vedno bolj ostriti, dokler ni povzročilo imenovanje dr. Martensa za člana flamske znanstvene akademije velikih demonstracij in odstopa Spaakove vlade. (Dr. Martens je bil kot vojni begunec zaradi sodelovanja s sovražniki obsojen na smrt, kasneje pa pomiloščen in izpuščen iz ječe.) Nobena vlada ni mogla več od srede februarja, ko so se vršili ti dogodki, dobiti večine, kralj pa je vztrajal na zahtevi po koncentracijski vladi, zato je ukazal razpustiti parlament in senat in razpisati nove volitve. Ti dogodki so opozorili vso Evropo na notranji belgijski problem sožitja Flamcev in Valoncev, to seveda še toliko bolj, ker se je oglasil v nemški reviji »Deutschlands Erneuerung« dr. Hölscher, ki je v članku o »flamskem boju za obstanek« postavil kot smoter Flamcev povratek k Nemčiji in h germanski krvi.

Tudi v Belgiji gre za isti problem, kakor na Češko-Slovaškem, le da je tu vprašanje zaostreeno še z različnim pojmovanjem narodnosti, ki je pri eni strani tipično francosko (ki pripušča v eni državi samo en narod), na drugi pa tipično srednjeevropsko (ki jemlje narode neodvisno od državnih tvorb). Sedanja Belgija je nastala leta 1830. Dunajski mirovni kongres je te predele pridodelil Nizozemski, toda Belgijci so se čutili v novi državi zapostavljane tako v gospodarskem kot v političnem pogledu. Gospodarski in verski momenti so oddaljili od Holandcev tudi jezikovno sorodne Flamce, ki živijo v severnih pokrajinah Belgijske. Pariška revolucija je leta 1830. sprožila revolucijo tudi v Belgiji, ki se je odcepila od Nizozemske. Pri tem je nastajajoča država uživala največjo pomoč prav od strani Francije. Na londonski konferenci se je tej posrečilo pridobiti ostale evropske sile, da so priznale Belgijo, stavile so le pogoj, da Belgija ostane za vselej nevtralna. Nova država si je izdelala ustavo na podlagi načel francoske revolucije, z vsemi dobrimi in slabimi stranmi. Država se je naslonila na Francijo tudi v jezikovni in kulturni praksi. Kljub temu, da je bilo število Flamcev celo nekoliko višje, kakor število Valoncev (danes 4 milijone proti 3,5 milijonom), je bila država povsem francoska. Določba ustave, da je »v Belgiji svobodna uporaba navadnih jezikov«, se je izrabljala enostransko v prid francoščine. Višje socialne plasti so v veliki večini še danes francoske, kakor tudi gospodarsko odločujoče skupine.

Flamci so si v težki borbi pridobivali kulturne pravice v šolah in v javnem življenju. Šele leta 1873. so si pridobili pravico, da se mora v primeri obtožbe proti Flamcu uporabljati flamščina; do leta 1913. so bili vsi odloki o vojaških zadevah samo francoski, šele leta 1921. je bil izdan zakon, ki je določil, da se mora na flamskem ozemlju uporabljati flamščina. Tudi prvo flamsko univerzo so dobili Flamci šele po svetovni vojski.

Ta boj, ki se je vršil do svetovne vojske v zgolj kulturnih sferah, se je pod nemškim vplivom v dobi okupacije spremenil v boj za po-

polno flamsko neodvisnost. Po svetovni vojski se je sicer pokazalo, da je bila ta oblika boja samo stvar ozkega kroga (pripadal mu je tudi dr. Martens), vendar pa se Flamci niso umaknili več iz političnega polja. Skrajno nacionalistično krilo skuša pod vplivi iz tujine tudi danes razbiti belgijsko državo, vendar ta skupina nima za seboj mnogo ljudi. Njena glavna opora je v tujini, kar se v zadnjih letih pozna tudi pri prevzemanju različnih ideoloških tez.

V bistvu zajema spor med Flamci in Valonci prav isto, kar je zajemal spor med Čehi in Slovaki. Gre za odstranitev napak formalne demokracije v njeni centralistični obliki, ki razbija narod na brezštevilne individuje. Prav zadnje volitve so pokazale, da Belgijci odklanjajo ideje iz tujine, ki streme za popolnim razkrojem Belgije. Gotovo pa je, da se bo vprašanje federalizacije Belgije, ki ga Valonci danes še zelo ostro odklanjajo, ponovno pokazalo in v neki obliki tudi rešilo, kajti v tem je edina možna samoobramba državne celote pred tujimi napadalci. Da je položaj precej zaostren, je pokazala prav zadnja ministrska kriza, ki je trajala nad pol meseca.

*

Tudi v Španiji igrajo poleg socialnih in gospodarskih prav vprašanja malih narodov zelo veliko vlogo, le da so španska narodna nasprotja drugačna. Za vsakogar, ki hoče od te strani spoznati Španijo, so najboljše izhodišče Baski in Katalonci. Najbolj napredno gospodarstvo, živahno kulturno življenje in največja gostota prebivalstva so povzročili, da se prav v teh dveh predelih najjasneje odražajo vsi španski problemi. Za desničarske stranke je usodno, da so vselej odrekale Kataloncem in Baskom lastnosti in pravice naroda, da so se vedno upirale njihovim jezikovnim zahtevam kot nevarnemu »separatizmu«, in niso nikdar priznale njihovih zahtev po politični avtonomiji.

Boj proti abstraktnemu, tujemu unitarizmu, ki ga zavrača vsa španska zgodovina preteklih stoletij, je združil Baske in Katalonce z levičarskimi strankami, ki so dale obema pokrajinama avtonomijo. General Franco ni spoznal usodne zapletenosti španskega položaja in je takoj po zasedbi obeh pokrajin ukinil avtonomijo, ki jo je uzakonila ljudska fronta. Po sklepu državljanske vojske moramo reči, da je Franco sicer zmagal v vojaških vprašanjih, ki so se postavljala v Španiji, toda s tem še ni rešen večji in važnejši del španskega vprašanja. Nerešeno vprašanje Kataloncev in Baskov ne bo pustilo, da bi prišla Španija do miru, ki ga tako potrebuje.

*

Če gledamo danes po Evropi na usodo malih narodov in vidimo na vseh straneh ali njih zlorabljanje ali pa njih odkrito zatiranje, nas more nedvomno krepiti upanje, da se porast pomena malih narodov in narodnih manjšin, ki so na strnjenem ozemlju odtrgane od materinske zemlje, ne bo dal ustaviti tam, kjer bi to kdor koli hotel. Dinamike, ki se sproži s takimi dejanji, kakor jih vidimo danes pred seboj, ni mogoče zadržati. Mali narodi, ki bodo ostali zatirani, bodo pomenili vedno večjo nevarnost za miren razvoj prizadetih držav, ne glede na njih veličino. Vedno znova se kaže pri teh vprašanjih potreba po novem redu, po demokraciji, ki bo temeljila na osebi, na narodu in na pravilno zgrajeni mednarodni organizaciji. Ves sodobni razvoj zahteva tako rešitev. Hkrati pa kaže, da pomeni nasilje nad malimi narodi začetek propadanja. Država, ki grmadi v sebi kopico nacionalno, gospodarsko in socialno nezadovoljnih ljudi, gre nevzdržno svojemu razpadu nasproti.

Bogo Grafenauer.

O OTROŠKIH PREDSTAVAH

(Nekaj misli ob uprizoritvi Kästnerjeve igre »Pikica in Tonček«.)

Dramatska umetnost ima med vsemi vrstami umetnosti največ možnosti za vzgajanje, ker je najbolj neposredna, najbolj realna in najlaže razumljiva. Zato je pomembno vzgojno sredstvo, samo da ga včasih ne znamo pravilno izrabiti.

Prvo vprašanje, ki si ga moramo zastaviti, je vprašanje, kakšni mladini so otroške predstave v gledališču namenjene. Z gledališkega lepaka tega ne izvemo. Tam stoji natisnjeno samo »otroška predstava«, kar pa je zelo širok pojem. Ali so mišljeni pri tem otroci iz predšolske dobe ali osnovnošolska mladina ali morda celo otroci od enajstih let navzgor? Uprava se za to malo zanima. Njej je pač vseeno, ali sede po parterju dojenčki ali osiveli gospe in gospodje, glavno je, da je polna blagajna, kar pri otroških predstavah navadno tudi je. Občinstvo si namreč pripombo »otroška predstava« razlaga zelo široko in poleg otrok iz predšolske dobe, osnovnošolske mladine in otrok od enajstih let navzgor resnično pri takih predstavah vedno lahko opazimo tudi dosti starejših oseb, ki prihajajo v gledališče več ali manj zato, da opazujejo mladino, ki je zelo hvaležno občinstvo in resnično vredno opazovanja. Otroci, ki jih življenje še ni pritegnilo v svojo najokrutnejšo borbo, imajo več moči, iztrgati se mu za kake tri ure, in zato z junaki na odru tudi laže sodoživljajo, bodisi že s solzami, ugovori ali ogorčenji ali pa tudi s smehom, prigovarjanjem in odobravanjem. Prav iz tega razloga igralci gotovo priznavajo, da jim je igrati za otroke poseben užitek.

Kdor koli pa ima le malo vpogleda v otrokov duševni razvoj, ve, da dela, ki ustrezajo otroku v predšolski dobi, ne morejo biti koristna za osnovnošolsko mladino in seveda še toliko manj za otroka od enajstih let navzgor, in seveda prav tako obratno, da o individualnih razlikah vobče ne govorimo!

Starši, ki v nekaterih stvareh kar nestrpno iščejo nasvetov in navodil, bi tudi v gledališču vselej morali videti važni vzgojni faktor, ki bo imel na razvoj njihovih otrok lahko zelo daljnosežne, bodisi že pozitivne ali pa tudi negativne posledice.

V predšolski dobi otrok za gledališče, ki ni specialno otroško gledališče (o čemer pa v tej zvezi ne utegnemo podrobneje govoriti), kratko in malo še ni zrel, in možne dobrine, ki bi jih tedaj od predstave lahko imel, so toliko manjše od negativnih posledic, ki so neizogibne, da bi bilo staršem samo svetovati, da v vzgoji svojih otrok takšnih škodljivih poizkusov ne delajo. Tudi osnovnošolskega otroka ima smisel voditi v gledališče samo tedaj, če je na predstavo temeljito pripravljen in mu ni treba šele med dejanjem vsak prizor sproti tolmačiti. Pravi užitek od gledališča pa bo lahko imel otrok šele pri kakih desetih letih, ko je že sam prebral lepo število pravljicnih zbirk in je tudi v šoli že izvedel za osnovne elemente o dramatik.

V desetem ali enajstem letu otrok še zelo rad sega po pravljicnih zbirkah in zato bo tudi v gledališču pravljico igrati z veseljem sprejel. Naj bo to prvo delo, ki mu odpre gledališki svet! Kakor hitro pa ga zbirke pravljič v knjigi več ne zanimajo, mu tudi v gledališču ne vsi-

ljujmo več pravljичnega sveta! Ker ga poleg pustolovskih junaštev začne sedaj hitro zanimati tudi vsakdanje realno življenje, mu skušajmo prikazati resničnost tudi na odru!

Kdor ima priliko, opazovati povprečno občinstvo pri naših otroških predstavah, pa ve, da tvorijo večino osnovnošolski otroci in predšolska mladina, medtem ko so otroci od enajstih let navzgor dosti bolj redki. Ti k večernim predstavam seveda tudi še ne zahajajo in navadno začno obiskovati gledališče šele zopet v višjih razredih, ko pa čez noč postanejo gledališkemu občinstvu močna opora. Igralci radi priznavajo, da jim je več za priznanje, ki prihaja z dijaškega stojišča kakor za ono, ki prihaja iz parterja. Kdor ni prestarokopiten ter hoče s časom naprej in si od mladine obeta novih zmag, bo to naziranje lahko razumel. Nek važen pomislek nam pa vendar vstane: za vsako nalogo, ki jo človek v življenju vrši, mora biti usposobljen in na vsako odgovornost, ki jo prevzame, zadostno pripravljen. Ali je višješolec usposobljen za to, da tvori gledališkemu občinstvu oporo? Ali je pripravljen na to, da daje gledališki kritiki merilo? Kako pa se je za to pomembno in odločilno mesto vzgajal? Kako pa je v gledališko življenje stopil? V predšolski ali osnovnošolski dobi je nekoč na materinih kolnih gledal Sneguljčico ali Pepelko. Ko pa so mu postale te pravljичne igre preotroče, jih je rajši nadomestil s kakim pustolovskim filmom ali pa tudi samo z napeto nogometno tekmo. Zdaj šele, po tolikih letih, je zopet prišel v gledališče in že tvori njega duševno elito! Nikomur nečemo delati krivice in prepričani smo, da ima mladi človek, ki se še ni nasitil dvomljivih nadomestil za življenjske užitke tudi v umetnosti bolj zdrav instinkt, in da bo še kljub nepripravljenosti večkrat pravilneje sodil in obsodil kakor odrasel človek. Ne smemo pa zamolčati tudi dejstev, da so neredko ravno z dijaškega stojišča že prišli najbolj krivični protesti ali pa tudi najbolj neumestna odobravanja, za kar seveda dijaštvo ne nosi vse odgovornosti samo, ampak v mnogo večji meri njegovi vzgojitelji in gledališče samo, ki je tudi vzgojevališče.

Človeku je treba nuditi hrane času primerno in za vsako stvar ga je treba vzgojiti. Vemo, da sestavljanje gledališkega sporeda ni enostavno delo in da je pri tem treba upoštevati sto nasprotujočih si momentov; ene stvari pa bi vendar nobeno leto ne smeli prezreti, da bi namreč v načrt poleg kake dobre pravljичne igre sprejeli vedno tudi nekaj takšnih del, ki bi pomagale otroške obiskovalce, njihovu razvoju primerno, privedi preko pravljичnih predstav do možnosti obiskovanja in kritičnega sprejemanja predstav za odrasle. Take predstave za mladino okoli dvanajstih, trinajstih let niso nič manj nujne od otroških, v marsikaterem pogledu pa je njihov pomen še mnogo večji.

Takoj bo kdo ugovarjal: »Kje pa imamo takih iger na razpolago? Dajte nam primernega blaga, pa ga bomo prodajali!« Res je, da je domača pa tudi svetovna literatura ravno na delih, ki bi ustrezala odrasčajoči mladini, zelo revna. Otroci pri dvanajstih in trinajstih letih, ki so že v življenju najmanj razumevani in najbolj osamljeni, tudi v dramski umetnosti nimajo dosti utehe. Vzgojitelji bi jih dostikrat najrajši smatrali še za otroke in jih tudi v gledališče poslali še k pravljичni igri, ali pa jih uporabljajo že za odrasle in jim tudi v gledališče dovolijo že k večernim predstavam. Težko je reči, od česa se lahko nadejamo slabših posledic; končni zaključek pa bo pri obojih isti: do gledališča se jim bo vzbudil splošen odpor.

Če je taka literatura tako revna, pa bi se morda s kakimi primernimi pobudami poživila? Do nedavnega so nam manjkale tudi dobre otroške knjige. Z uspešno akcijo nekaterih založb in natečajev pa smo v zadnjih letih tudi Slovenci dobili nekaj lepih izvirnih otroških knjig in precej kvalitetnih prevodov. V povesti je celo že za otroka, ki vstopa

v puberteto, nekoliko poskrbljeno. Če se je zmozel napraviti korak tam, zakaj bi se ne zmozel v dramatski literaturi?

Če se nam je poleg tujih pravljčnih iger posrečilo dobiti tudi domače, med katerimi na primer Golieve Peterčkove poslednje sanje ne samo glede nacionalnega momenta, ampak tudi po svojem globokem socialnem poudarku, pravljčnem bogastvu in lepoti verza brez dvoma prekašajo marsikatero tujo tovrstno stvar, bi morda tudi za starejšo mladino sčasom ustvarili kaj trajno vrednega.

Prevod Kästnerjeve igre Pikica in Tonček je že tak poizkus. Toda, ko je ljubljanska drama letos to igro uprizorila, se je kritika takoj razcepila na dvoje: z ene strani si slišal za to sodobno delo, ki ima za vsebino resnično, vele mestno snov, polno hvale in povzdigovanja nad nekdanje pravljčne igre, ki so doslej tvorile spored otroških predstav; z druge strani je pa nastalo pravo ogorčenje, češ da bomo začeli mladino kvariti s popolnoma neprimernimi deli.

Kdor si je stvar sam ogledal in se ob njej tudi razmislil in morda pri tem poklical na pomoč še kakega mladega obiskovalca gledališča, katerim je bilo delo v bistvu namenjeno, ne bo mogel pritegniti niti prvim niti drugim, ampak bo napravil zaključek, ki je potreben, da ga damo v pomislek tako prevelikim občudovalcem kakor popolnim odklanjateljcem Kästnerjeve igre.

Pikica in Tonček ni delo, ki hoče izpodriniti pravljčno igro, kakor se je v naši kritiki slišalo in pisalo, ampak delo, ki skuša otroka iz sveta pravljčnosti priversti v realni svet in ga polagoma usposobiti za dojemanje prave drame. To delo je namenjeno mladini okoli dvajstih, trinajstih let, ki je pravljčna snov več ne zanima, a za pravo dramo še ni dozorela. Kakor hitro gledamo na delo s tega stališča, se bodo njegove negativne strani zmanjšale, pozitivne pa bodo narasle.

Oglejmo si najprej prednosti! Posrečene so slike na ulici, v brivnici in šolski sobi, ki ugajajo otrokom zaradi tega, ker tvorijo del njihovega vsakdanjega življenja in so jim zato močan vir za primerjavo pa tudi za kritiko. Jože Brbljač in Minka Bunka skrbita za dobro voljo. Ugaja tudi pustolovska zgodba z »vražjim« Markom, vlom v stanovanje in prizor s stražniki, kar spominja na pustolovske povesti, ki so v tej dobi mladini najpriljubljenejše čtivo. Prizor v baru pa tudi ljubezensko razmerje med vzgojiteljico in »vražjim« Markom da mladini slutiti, da je ne smatramo več za otroke, kar ji dobro de in zato tem nezavestneje in potrepeljivejše sprejme vzporedne vzgojne lekcije, ki so vendar ukrojene po njeni otroški potrebi. Zdaj nič prisiljeno ne učinkuje globoka Tončkova ljubezen do matere in nesreča s pozabljenim materinim rojstnim dnem. Prav tako prepričevalno vzbuja globok čut za tovarištvo Pikičina pot k Tončkovemu učitelju in njena molčečnost ob plemenitem dejanju. Lepo je vpletena misel o krivični razdelitvi sveta na bogatine in reveže in Pikičina želja, da bi bila že odrasla, ko bo sama svoje premoženje lahko delila z revežem. Dobro je tudi, da sta glavna junaka deklica in fantiček, zaradi česar ima igra enako privlačnost za žensko kakor moško mladino. Kako globoko pa pozna pisatelj otroško dušo, je dokazal predvsem s Kazalcem, osebo, ki posreduje med igralci in občinstvom in kar sproti navaja otroke k pravilnemu tolmačenju dogodkov in kritični presoji. Ravno v tem, da dopušča otrokom aktivno poseganje v potek dejanja, vidim največjo vrlino dela. Pri Kästnerjevi igri so gledalci na neprisiljen način pritegnjeni k sodelovanju, pri razpletu dela tako rekoč sami soodločajo, zaradi česar odhajajo iz gledališča sproščeni, zadovoljni in potešeni.

Kljub vsem tem vrlinam pa seveda nismo prezrli tudi slabih lastnosti igre, ki izvirajo deloma iz teksta, čeprav je verjetno, da se je marsikaj nerodnega vrnilo tudi samo v prevod, deloma pa je mnogo nespretnega povzročila tudi uprizoritev.

To, da postavi mladinski dramatik na oder brezbrizno in brezvestno mater, bi samo po sebi še ne bilo nezaslišano, zlasti ko slika z druge strani tudi vso materinsko skrb in ljubezen; dosti bolj olajšujoče pa bi učinkovalo, če bi se ta laži-mati vsaj ob katastrofi, ki jo doživi z otrokom, svoje naloge zavedela in pokazala namen k poboljšanju. Do skrajne meje pa privede zrušenje vzgojiteljske avtoritete prizor s sanjami, ki je sam po sebi sicer duhovita zamisel, toda mnogo prebrutalno izveden. Tega, da se dobro plačuje in slabo kaznuje, so vajeni otroci še iz pravljič in splošno je znano, da otroci niso mili sodniki, ampak neusmiljeni rablji; zato ne vemo, ali je umestno ta neplemeniti nagon v njih kar naprej podžigati, kar se zgodi zlasti pri obsodbi vzgojiteljice Filomene in njenega zaročenca »vražjega« Marka. Delo v marsičem tudi ni strogo logično in konsekvентno. Kako da je v Pikičini sobici spravljena kuhinjska sol? In kako, da Tonček, ki je prvič pri njej na obisku, to ve? Tudi ni verjetno, da bi Tonček, ki je zdoma vaje tolikšnega varčevanja, sedaj pri igri meni nič tebi nič uničil poln škarnicelj soli. Konec je vsekakor preotročji.

Če gredo ti nedostatki na račun dela samega, pa gredo ostale pomanjkljivosti na račun ljubljanske predstave. Uprizoritelji otroških predstav bi se morali neprestano zavedati, da so otroci mnogo strožji kritiki od odraslih in nedostatkov ne odpuste tako hitro kakor odrasli. Tako bi se ne smeli čuditi, da ima obednica imenitnega tovarnarja-milijonarja po tleh navadne deske. Če ljubljanska uprava res ne more preskrbeti parketnih tal, ki bi jih sicer potrebovali malone pri vsaki drugi predstavi, naj bi se v takem primeru pomagalo vsaj s preprogami, kakor se to dela pri predstavah za odrasle. Še bolj vnebovpijoči pa sta bili sliki na velemestnem buljvarju. Če si že ne moremo pomagati s sredstvi, kakršna imajo za take primere na razpolago velikomestna gledališča, pa bi se lahko izognili vsaj takim nerodnostim, da se v nočnih urah sprehajajo po cesti majhni fantički in si — kupujejo vijolice! V trenutkih, ko se Pikica od vzgojiteljice odstrani, bi vzgojiteljica ne smela ničesar prodati; v nasprotnem primeru namreč odpade potreba, da sploh vodi s seboj Pikico, ki ji dejansko pomaga do vsega zaslužka! Nujno bi morala izpasti tudi vsa karikiranja, tako predvsem v prizoru v šolski sobi in ob vlomu. Pri realistični igri zahteva otrok realnost vseskozi. Zlasti pa bi bila potrebna stroga izbira za nosilca vloge gospoda Kazalca. Kazalec je sicer res oseba, ki k igri sami ne spada, toda v vzgojnem pomenu je ravno njemu odmerjena najvažnejša naloga. Igralec, ki bi z vso vestnostjo prevzel to vlogo, bi ne moral biti samo izredno prožen v mislih, ampak bi moral biti predvsem tudi imeniten poznavalec otroške duše.

Vsaka gledališka uprava bi si morala za uprizoritve otroških predstav vedno dati več skrbi in več stroškov kakor za druge, in režijo kakor igro bi morala predati le najboljšim umetnikom in najbolj vestnim igralcem, ki bi ne čutili za svojo dolžnost samo tega, da se potrudijo pri prvih predstavah, ko so navzočni še odrasli kritiki in upravnost osebje, pri poznejših pa, ko jih presojujejo samo otroške oči, popusté z mislijo, češ »za otroke bo že dobro«. Če mora gledališko osebje imeti čut odgovornosti nasproti odraslim obiskovalcem gledališča, ga mora v tem večji meri imeti do otrok, v katerih gibko in še neizoblikovano duševnost ugnete vsak doživljaj neizbrisen vtis.

Silva Trdina.

VLADIMIR BARTOL

Bartol je zanimiva postava v našem literarnem svetu. Sicer moram priznati, da se zanj nisem mogel navdušiti in da ga tudi danes sprejemam z mnogimi pridržki. Sprva pa sem se celo čudil, ko so pravili, da ima svoj krog bralcev, da ga torej mnogi radi berejo. Tedaj sem se že začel navajati na misel, da naleti vsake vrste pisanja pač že kje na razumevanje in celo navdušenje, pa če se tudi tebi ne zdi vredno priznanja. In takih nas, mislim, ni bilo malo, ki Bartola nekako nismo mogli priznati. Spominjam se, da je napravilo name zelo močan vtis njegovo pripovedovanje pretresljive zgodbe doktorja Klementa Juga, lep je tudi spomin na osmrtno besedo duhovitemu igralcu Železnikarju, poleg tega pa je bilo še nekaj psiholoških povesti, ki res niso bile napačne. Na splošno pa se je človek kar zadovoljil s sodbo, da je to pisanje nekam čudno, ne znanstvena psihologija in filozofiranje in tudi ne intuitivno ustvarjanje; na kratko, nekaj vmesnega, nepristnega. Tista razna srečanja z bolj ali manj pustolovskimi tipi domačega ali tujega izvora, zgovorne izpovedi in filozofiranja teh prenapetih »zlo-dejev«, ki se kaj radi demonsko krohotajo, vse to se je zdelo življenjsko neprepričljivo, neobvezno, če naj s tem označim življenjsko resničnost pravega umetniškega dela. Vse to delo je bilo videti ne samo preveč umsko skonstruirano, ampak tudi precej tuje. Kako tuj je bil na primer njegov Lopez, in vendar je hotel Bartol z njim udariti po naših kulturnih razmerah. Ista misel, ki jo je znal Cankar odkrito postaviti v naše okoliščine, se je ubila v neki španski eksotiki, ne glede seveda na psihologijo oseb, ki se je na odru bolj kot kje drugje morala večkrat pokazati kot precej nepristna.

To mnenje na splošno pa je bilo v marsičem površno. Ko sem prebral njegovo tretjo knjigo, eksotičen zgodovinski roman Alamut, ki me je držal v napetosti kakor malo katero večje slovensko pripovedno delo, sem videl, da bo treba seči tudi po prvi Bartolovi knjigi, ki ima tudi eksotičen naslov Al Araf, in si nekaj bolj razjasniti podobo tega našega literarnega človeka. Treba bo pogledati, če je res tako nesočno in nezanimivo razglabljanje njegovih prvih stvari, ali je taka sodba bolj priča mladih let, ko človek ne odkrije pomenljivosti v delu, ki ti ne ponuja umetniških užitkov.

Bartola so primerjali z našim Mencingerjem. Pri obeh je umska sila in nagnjenje k razglabljanju visoko nad naivnim ustvarjanjem. Vendar se mi ta primerjava ne zdi najbolj posrečena. Mencinger je res jemal podobe iz življenja kot spodbudo za razmišljanje, ali v prvi vrsti je le hotel pripovedovati, zraven pa učiti, vzgajati. Bil je moralist, ki si je bil v svojih načelih na jasnem, pa je hotel to svojo krščansko jasnost videti tudi v svetu, ki ga je začenjal skrbeti, ko je videl, kako zgublja tla. Bartol je v svojih začetkih in tudi v osnovi dosti bližji filozofu Platonu. Življenje ga zanima predvsem s psihološke strani, opazuje ga in razčlenja po naukih moderne psihoanalize in se daje tudi predstavljati kot mlad doktor psihoanalitiki, ko stakne njegova pariška družba kakšen posebno zanimiv človeški primerek. Zato so zlasti njegove prve stvari tako daleč od pravega pripovedništva in zelo blizu znanstvenemu pogovoru: za okvir opis srečanja z zanimivim človekom, ki se začne izpovedovati in razpletati svoje sodbe o življe-

nju, o ženski, ljubezni. V izpovedovanju je otipljive stvarnosti malo: opis moškega, lepe ali vsaj nenavadne, privlačne ženske, ki je za človeka skušnja, še nekaj bolj splošnih življenjskih drobcev, ki rabijo v ponazoritev, in pripovedna nazornost ter videz življenja zgineta v zgovornem razpravljanju in modrovanju kakor voda na peščenih tleh.

S tem skoraj izrazito znanstvenim zanimanjem za življenje je v zvezi neka mera nejasnosti, ki obdaja pisateljev svet. Človek namreč večkrat ne ve, koliko naj bodo sklepanja in načela postav, ki se kažejo v Bartolovih spisih, sad pisateljevega notranjega doživljanja in koliko je zgolj slučajnih misli, že kurioznih razmišljanj, ki jih je le srečal, ne pa doživel. Vrhu tega večkrat pripadajo čudaškim ljudem, ki so krenili s splošno človeških kolesnic, s takih poti pa si ne moremo nabirati pravega življenjskega spoznanja. Pisatelj se je hotel podobnih očitkov znebiti na ta način, da je obsodil kritike, ki bi v takih enkratnih, slučajnih miselnih sklepih in sploh doživetjih ne videli prave globine življenja, za bedake, češ da ne vidijo, da je pokazal samo eno stran življenja, da pa zna pokazati še kako drugo, ker ve, kako je zapleteno, kakor mu je tudi že jasno, da mu na primer samo s kakim Freudom ne moreš do živega. Vendar je to slaba obramba, ki prejšnjih slabosti ne more zakriti.

Kakšna je prav za prav Bartolova podoba? Ker so posebno prve stvari po videzu napol poročila napol psihološke študije, je kakor rečeno nekoliko težje ugotoviti pisateljevo osebno udeležbo. Vendar zvešč nekaj odkritih podatkov iz njegovega osebnega življenja: Da je na Primorskem, od koder je doma, na kraških vrhovih že v otroških letih spoznal samoto in občutek, da ni kakor drugi, dasi bi rad. Pove ti, kako je nedoločljivo mladostno hrepenenje zamenjal um, ki je rodil v srcu puščobo. Ta izpoved je gotovo značilna za pretežno umsko nadarjenega človeka. Čutiš, kako si išče potrdila svoji poti, kako je njegovo osebno vprašanje, če razglabljaajo njegovi ljudje, ali se sme tak človek prilagoditi razmeram, na primer ukloniti se družini, ženi. Spoznaš, kako je na ti poti doživel strahoten poraz z Lopezom, ki ga je omamil kakor smrten udarec, da se je njegova zavest zgubljala v kompleksnih stanjih, v katerih ga je vlekla obupna strast, da bi zamenjal to življenje z lepšim. Pa je vendar vzdržal in delal, a se najbrž bal, da bi načrta, ki bi potrdil njegovo vrednost, ne mogel izvršiti.

Z naše univerze ga je pot peljala v tuji svet. Ideje, ki najbolj vznemirjajo njegove junake, so gotovo kolikor toliko vprašanja njegove osebnosti. Tudi te ideje, ta razglabljanja o človeku in svetu so videti po marsikaterem pogledu, ne samo po prvem, nekam tuja — kakor njih izpovedovalci. Žadeva je nekako taka: Pisateljevi izbranci pravijo, da so se povzpeli do spoznanja življenja: Drhal se krčevito oprijemlje laži. »Kako smrtno sovraži vse baklonosce! Zakaj na dnu svoje duše le predobro čuti, da sta prevara in slepilo edina solidna temelja njenemu smradljivemu zadovoljstvu.« Izbranec, umsko razvitejši človek pa se je iz mladostnega naivneža spreobrnil v dvomljiveca, ki ga vsaka sreča navdaja »z upravičeno sumnjo, da nekje šepa v svojih premisah«. V svoji vzvišenosti je lahko »kot nekakšen vseveden in dobrohoten demon, ki iz usmiljenja zastira ljudem oči in jih drži v nevednosti, da bi jim prihranil zadnje bolešno razočaranje«. To svoje ravnanje opravičuje z mnenjem, da je za človeka važno samo tisto, česar se zaveda — na priliko sreče —, ne pa tudi, da je tisto, česar se zavedaš, obenem resnično.

Lahko pa postane demon grozljive vrste in pisatelja v ta krog, ki se prvega tesno dotika oziroma ga seka, še prav posebno mika. Iz zavisti do nevednosti in nedolžnosti, ki je sam ne premore več, in kakor da bi se hotel maščevati nad razočaranjem, ki mu ga je zaigrala usoda, zapeljuje in potem odpira oči razvitejšim duhovom, da bi jih tako

vzdignil v svoje samotne višave. S teh skeptičnih višav študirajo življenje in delajo na ljudeh poskuse, kako daleč sega oblast njihovega duha in volje. S takimi dejanji hočejo biti sami usoda, ki ravna po svoji volji s svetom. »Edino, kar nas utegne še speljati preko dolžine časa,« pravijo, »je spoznanje usode in delitev vloge z njo«. Ali to stanje, trdijo, je za človeka pekel. Zakaj nič se jim ne zdi groznejše, »kakor slutnja, da je Nekdo, ki ve marsikaj o svetu in celo o njih samih, česar sami ne vedo«. Zato »topljejo za sledovi njegovih prstov in mu hočejo izviti zadnjo skrivnost, ga skušajo razkrinkati, se spustiti v boj z njim«. To bitje pa »eksperimentira s svetovjem in človekom, ki ima duha in se mu zato upira, pa je morda le strupena razkrajajoča bakterija v njegovem telesu« (Kantata na pepelnično sredo). Ali kakor drugod nekajkrat pravi: Mi smo morda ostudne sanje demona nad nami, sanje nekoga, ki je morda sam senca sanj. Edino gotovost, ki jo priznajo, je smrt. In ker smrti ne ubežiš in te potem nič ne čaka, se izbravec uri v zaničevanju strahu pred smrtjo, uri se v volji in tveganju, ki je pot do obvladovanja samega sebe in sveta.

Te misli so tudi hrbtenica Alamutu, za katerega so bile prve Bartolove reči v glavnem priprava, kakor je zapisal sam pisatelj. O njem pa pozneje. Če jih človek pregleduje, se ne more ubraniti vtisa, da jim večkrat manjka tiste teže, ki jo daje pravo, doživeto spoznanje, zajeto iz celotnega življenja, ne pretežno iz umske spekulacije. Nekaj odmišljenega in umišljenega jih rado spremlja in lepa mera nepričljivosti in tudi kaosa, skozi katerega brede moderni duh, če mu je vodnik pred vsem um in morda ta še z nekaj oboževanja samega sebe. Izbrance, ki naj bi od njih živeli, je torej rodila precej znanstvena retorta, spekulacija, kratko um, pri ustvarjanju pa je morda pomagalo nagnjenje, v takih podobah odkrivati in ogledovati svojo izjemnost. Morda je tudi nesrečno in amoralno demonstvo do neke mere odsev mnjenja o vrednosti svojega duha. Na vsak način pa je ž njim povzdignjen in s sočustvujočo gloriolo obdan skepticizem, ki je pogost delež umsko razvitih duhov. Vendar pa človek tem izbrancem ne more prav verjeti, prvič da res žive, drugič da so res tako do kraja vzvišeni nad vsako prevaro, in zlasti, da morejo vzdržati v svojih nazorih o človeški usodi. Vsaj težko si moreš predstavljati, da bi take misli mogle pomenjati za koga življenjsko vsebino, saj bi ob njih moral čutiti, kako zeva pod njimi prevelika praznina, da bi se dalo nad njo resnično živeti. Samo enkrat pokaže pisatelj, da mu je ostalo še nekaj krščanskega pogleda, zakaj na splošno kaže samo veliko spoštovanje do smotrne uredbe krščanske organizacije. Nekje drugod gre morda le za lep, spoštljiv spomin na to veličastno izročilo. Ali spričo teh dveh drobcev se zdijo obravnavane misli nekajkrat kakor blodne, divje in puste sanje in celo objestno kolovratenje nad prepadi.

Ž njimi torej za današnjega človeka najbrž ne bo dosti. Zato si bo iskal potrdila rajši v umetnosti, ki gleda na življenje veliko bolj preprosto, pa polno. Dasi pa se zdijo te misli kot psihološka in filozofska dognanja ali sklepanja o množici in o ljudeh volje in duha bolj zanimive kakor človeku osebno potrebne, dasi večkrat rasejo iz sveta, ki je daleč od vsake narodne barve, kakor da bi se pisatelj v domače okoliščine ne znal ali ne upal postaviti, se vendar nekje dotikajo našega narodnega življenja po vojski. Domovina je tudi Bartolu osnovno doživetje, svet, v katerega se mora vrniti, pa naj se je počutil v nji še tako utesnjenega. Čeprav meni, da je »večina tako imenovanega človeštva zanikrna svojat, za katero ni vredno migniti niti z mezincem«, mu je vendar delo za narod dolžnost. Zato za narodno življenje ni nebrizen. Njegovemu kritičnemu umu se upira sentimentalnost, poplava »duše, čustva in doživetja«, ki se je začela razlivati pri nas po vojski. Še bolj se upira njemu in njegovi družbi naše

hlapčevstvo, pomanjkanje narodne časti, ki se kaže tudi v pomanjkanju npravne časti naših žen. V tem pogledu je posebno važno, kar nam je sporočil o pomenu ponosne in samostojne Jugove postave za novo pojmovanje nalog slovenstva. Jug je šel med narod s predavanji, med idealno mladino pa je širil že omenjeno misel o tveganju, ki izvira iz zaničevanja strahu pred smrtjo. »Ves naš narod bi moral biti prijatelj smrti. Majhni smo in v obupnem položaju. Premagali smo otroško dobo in vanjo ne moremo več nazaj. Dve poti sta samo: ali ostanemo isti in hlapčujemo, ali se izpremenimo in vzamemo usodo v svoje roke. Zakaj, če nam je že umreti, umrimo častno!« Treba je živeti nevarno, to Nietzschejevo načelo vodi zdaj mnoge mlade ljudi. Slovenci smo se vajeni sklicevati na dobroto, tako je delal tudi Cankar. Ali dobrota slabotnega ne prepričuje. »Dobroti samo takrat verjamemo, kadar izvira iz moči.« Pot do nje smo iz pisateljevih razkladanj že nakazali: razočaranje, skepsa, vaja volje, pripravljenost za velika dejanja. Zato se ne smeš bati osmešenja, ki se ga sicer tako boji slabotnež. V svoji višavi res ne poznaš več otroške sreče in ne neskrbnega zaupanja v človeštvo; hočeš pa zato biti gospodar nad usodo, sam eksperimentirati. Podjarmljaš in si izbiraš razvitejše za pomočnike. Vzdignil si se na Al Araf iz korana, na zid med peklom in rajem, kamor pridejo mučenci, ki so padli proti volji očetov in voditeljev — preneseno v naš svet: ki utirajo starim nenavadne in neprijetne poti.

Prav tu, kjer zadenejo te ideje človeka osebno, občutiš njih šibke strani. Prvič se ti še bolj utrjuje sumnja, da sta izjemnost in demonstvo Bartolovih alarafovcev tudi sočustvovanje s svojim skeptičnim spekulativnim duhom, še več, že romantično nabreklo povzdigovanje. Drugič odbija pisateljevo nekam statično razmerje do vseh teh vprašanj, ki se vnaema zanje skoraj samo toliko, kolikor gre za rešitev psiholoških, torej znanstvenih zamislov, ne za bistveno moralne zadeve. Ti duhovi, ki so zrasi iz Nietzscheja, pa se mu že odmaknili, so v svoji miselnosti in zlasti v dejanju in nehanju prav za prav amoralni pustolovci. Zakaj kako bi mogel mirno sprejeti njih delo za narod, če vidiš, da ljudstvo v svojem aristokratizmu zaničujejo, pred vsem pa da zanje ni tako rekoč nobene resničnosti, ampak vse le eksperiment. Življenje, ki ga podaja Bartol, pač večkrat votlo bobni, kar je bilo že spredaj povedano. Če torej tem postavam ne moreš verjeti ali jih ne moreš sprejeti, so pa njih misli o tveganju resničnost rodu, ki se je začel oglašati na Primorskem. Ta rod, ki mu je bil eden od učiteljev filozof Jug, je sicer doživel bazoviško tragedijo, pa je pokazal nam in svetu, da nismo ovce in da hočemo po svoje živeti. Zgodovina bo morala odkriti, koliko je bilo za tem idealizmom mladih ljudi igre nekaterih, morda tudi Slovencev, ki so zagon mladine izrabljali, ne da bi hoteli pomisliti na dragocenost človeške žrtve, ki je morda padla, medtem ko so jo oni pozneje izdali. Demonov, ki bi se igrali usodo, mislim, tam nismo imeli, ker so preveč namišljena bitja in ker smo še zmerom preveč zdrav narod, da bi se dali voditi nad kaotična in nevesela brezna, nad katerimi si išče vsaj pustolovske življenjske vsebine pesimistični in nekam amoralni skepticizem.

2.

Svet, ki pisatelja najbolj zanima, so torej posebneži z močno razvitimi umskimi sposobnostmi. Najprej jih opazuje in študira v Parizu. To so Nemci, Poljaki, Rusi in naši, ljudje, ki čutijo v sebi klic na posebno pot, malo pustolovci, malo salonski zlodeji, veliki besedniki, ki se spovedujejo svojih doživetij, ob katerih so prišli do svoje življenjske modrosti. Njih misli se sučejo v glavnem okoli obvladovanja samega sebe in okolice. Cela vrsta je teh vprašanj: kako vplivaš na žensko z zunanostjo, kako preмагаš zavest slabosti z drznostjo

in ž njo obvladaš žensko, kako obvladaš ljudi s prevaro. Skratka kako utegneš zmagovati nad življenjem in tudi izrabljati ljudi, če te je skušnja obdarila s poznanjem človeka.

S temi osrednjimi zanimanji je moral Bartol zadevati na številna druga vprašanja, ki jih nudi življenje, v kakršnem skuša izbranec utirati svojo pot in se bojevati proti usodi. Usoda pa je prav nemirnost, zapletenost in nepreračunljivost človeške notranjosti in zunanjega sveta. Tako govori o silah, ki jih sprošča ali uravnoveša zadovoljena ljubezen, o moči ljubezni in spolnosti, ki se jima stavi po robu misel, o boju za svobodo genija, ki ga hoče ženska premagati kakor svojo tekmovalko, ker se mu mož toliko posveča. Zanimajo pa ga še manj preračunljivi vplivi, dejanja, ki preobračajo človeško zamisel po neki na videz slepi poti, v resnici pa po kruti nujnosti vse izravnavaajočega in urejajočega življenja. Po takih ogledih se je pisatelj približal polnosti življenja in s tem pravemu pripovedništvu. Ideja, teorija se je ob opazovanju začela ovešati s stvarnostjo in pisatelj se je začel med njo kolikor toliko zanesljivo sukati. Bartolovo delo je lep primer, kako pozno pride neumetnik, pisatelj brez močne intuitivne ustvarjalnosti, do moči, s katero lahko oblikuje življenje. Tam naraven in neposreden pogled, tu leče psiholoških drobnogledov, pod katerimi se življenjsko obzorje zoži in zgubi kri. Tam v glavnem le stopnjevanje oblikovalne sile, dozorevanje pogleda, tu spoznavanje polnosti življenja, a ko jo hočeš zgrabiti, ti pride včasih iz rok kak enkrat, bizaren domislek, ki ga je sama literarna šibkost in slabokrvnost. In še potlej, ko dobivajo tudi nenavadne pisateljeve zamisli več tehtnosti, kakor na priliko misel o vplivu nebesnih sil na ozračje in preko njega na razplet življenja, še potlej se vriva v pripovedno domačnost znanstveni obraz in spekulacija, na drugi strani pa kaže potek zlasti v svojem naturalizmu na neko naglo zajemanje pri vrhu, ki ima včasih nekaj podobnosti z magazinsko literaturo.

Vztrajnost in vaja v izpopolnjevanju, s katerima je nadaljeval kljub majhnemu priznanju in kljub porazu, bi bila priporočljiva marsikateremu nadarjenemu pisatelju. Sad teh priprav je obširen roman Alamut, ki ga Slovenci lahko pokažemo tudi tujcem. Izdala mu ga je, in to v res okusno in nad vse čedno izdelani opravi (arh. Ivo Spinčič) Modra ptica, ki mu je dala na svetlo tudi Al Araf, zajet v glavnem iz objav v njeni reviji. Roman govori o Seiduni, voditelju ločine izmailcev, ki se je v 11. stoletju zasidral v utrjenem gradu Alamutu, da bi od tod utrjal svoj vpliv in ž njim pripomogel Iranu, ki je pod Turki, do samostojne vladavine. On sam kakor njegovi sodelavci so popolni skeptiki, zanje je izmailstvo nauk, da ni nič resničnega in da je zato vse dovoljeno. Za druge, manj razvite duhove, torej za množico, velja nauk o prihodu Alija. V svoje namene hoče Seiduna preizkusiti človeško slepoto do zadnjih meja. Obdaja se s sijem pre-roka, ki iz nevidnosti spretno vodi svoje ljudi. V prelepih skritih vrtovih vzgaja dekleta, ki naj bi se izdajala za rajske hurije. Izbrani mladeniči, ki se urijo v zatajevanju samega sebe in v slepem zapu-panju vanj, pa morajo verjeti, da ima tudi on ključ od nebeških vrat. Da bi si jih še bolj slepo pokoril in sfanatiziral, jim da za kratek čas okusiti »raje«. Ker ne morejo živeti brez njega in ker vedo, da jih more le smrt popeljati vanj, jih smrti ni strah. Seiduni so najstrašnejše orožje. Pred njim se mečejo v smrt in s tem potrjujejo vero vanj. Zanj se ne strašijo najstrašnejših atentatorskih dejanj. Toda eden spregleda in zbesni spričo tolikšne brezvestnosti. Seiduna pa ga posveti v nauk izbrancev in po razočaranju dobimo iz mladega idealista, iz vernika Ibna Tahirja filozofa Avaniya, ki hoče samo spoznavati in bo morda stopil na Seidunovo mesto, da se bo igral z usodo. Seiduna, ki visi nad jeklenimi ostrinami svojega duha in nad

praznimi brezni svoje nevere, je torej tudi tak grozo zbujač demon, o kakršnih je bilo prej govora. Praznoti, ki jo čuti na svojih ledenih višavah, se druži strah pred neskončnostjo, pred smrtjo, pred tem, kar je preko človeškega. Vsaj pred tem je njegov objestni duh negotov in brez moči.

Menda sem nekje bral, da bo pisatelj zgodbo v Alamutu nadaljeval. To bi terjala ne samo nezaključena usoda mladega Ibna Tahirja, marveč odgovor na moralno vprašanje samo, ki zadeva osnovno misel romana. Človek se pač ne more sprijazniti z mislijo, da pisatelj le ugotavlja tako miselnost pri voditelju izmailcev in da ne razreši vprašanja tako, da se bo človek čutil v svojem moralnem čutu zadovoljenega. Zakaj drugače bi se skoraj zdelo, da pisatelj verjame in se temu malodane nič ne upira, da je političnim in verskim voditeljem človek predmet, nad katerim samo preizkušajo oblast svojega duha.

Ker so voditelji danes velika moda in ker se morajo sami kakor njihovi sodelavci za svoj uspeh mnogo zahvaliti poznavanju duševnosti množice, zadeva roman kljub svojemu zgodovinskemu in eksotičnemu orientalskemu licu današnji čas precej v živo. Problem sam je zanimiv in njegovo razreševanje napeto, čeprav te pusti, kakor rečeno, nekoliko nezadovoljenega, ker ne vidiš pravega npravnega ravnesja. Poleg tega pa ga odlikuje v zgradbi in v pisanju spretnost in smotrnost, kakršne bi si večkrat želeli v delih naših mlajših pisateljev. Morda bi mu eksotika, pa naj se tiče orientalskega sveta ali psihološke problematike, ne smeli preveč zameriti. Slovenci smo se po vojski zelo razmahnili, pa si tudi kaj takega lahko privoščimo. Če pravim, da delo lahko postavimo pred tujca, menim s tem, da je pisano z neko svetsko potezo, ki jo je pri nas težko dobiti, ker se nas tako rad drži pečat, če že ne zavest majhnega, samo za naš svet umerjenega. Ne mislim pa s tem tajiti marsikaterih šibkosti. Delo je pisano za izobraženega bralca, ki ga bo najbrž potegnilo za seboj, kakor hitro pa bo začel razglablјati, bo razkrival rebra umske konstrukcije, okoli katerih le na videz utriplje življenje, in tudi take sestavne dele, ki so očitno iz nezanesljivega gradiva. Malo čudno se na priliko zdi, da delajo modri daiji za Seiduno, ko je jasno, da služijo njemu in njegovemu objestnemu, amoralnemu duhu, malo pa Iranu. Prav neverjetno pa je, da učenci tako daleč verjamejo v ključ od nebeških vrat, ki naj bi ga imel poglavar, da ugibajo, iz kakšne snovi je — ko so vendar nekateri med njimi pravi modroslovci, da je zaradi tega njih pogovor večkrat kar preabstrakten in preučen. Še bolj neprepričljivo je, da se idealni Ibn Tahir tako hitro sprijazni z amoralno filozofijo, s katero naj bi reševal svojo domovino. Bartolova stvaritev je torej več ali manj verjetna in ne pozna tiste nekam zanesljive resničnosti, ki raste umetniku iz globin pravega življenja.

Če je pisatelj premalo organsko rasel iz globin življenja, precej pa iz spekulativnega duha, nič čudnega, da mu tudi jezik ni odkril zakladov svoje nazornosti. Zadovoljil se je s približnim jezikom, ki ima dosti časnikarske bledice in neizrazitosti v svojih licih, v katerih so nekateri živci že otopeli (sta izmenjala nekaj besed, ustavnim potom, tekom dneva, je doprinesel žrtve, roko v roki, nadkriliti, dobrobit, strahospoštovanje, kolebljivost, večšina, podvig, prekiniti, ponovno, odvišno; barvastost usnje; iščem odgovor in podobno). Glede nekaterih oblik iz živega govora, kakršen je plav za moder ali primer: nismo imeli več za jesti, se bo treba še pomeniti, ali se bo moral purizem tudi tukaj umakniti, kakor se je že nekajkrat.

Zgodovina Bartola ne bo mogla škoditi med pisatelje velikega pomena. Morala pa mu bo priznati, da je za razmere, ki smo jih učakali Slovenci po vojski, dosti značilna prikazen. To velja za eksotičnost sveta in vprašanj, ki se jih je lotil, kakor za način obdelave, ki je

šel iz znanosti. Vse to so priče o razširjanju našega literarnega sporeda in o dihu velikega sveta, ki se ga je nekd občutno dotaknil. Najbolj pa bo morda njegovo delo pričalo o veljavi, ki jo daje današnji svet voditeljskim duhovom, in o modernem človeku, ki je zaradi prevelike oblasti svojega uma zgubil organsko zvezo s človeštvom in nravnim zmisлом življenja, zastran česar si človeške sile iščejo duška po nesmotrnih in nerazveseljivih poteh. Te sile zbujajo še zmerom občudovanje stvaritve, ki se imenuje človek, veselja nad njim pa ne.

Lino Legiša.

Francè Veber: Nacionalizem in krščanstvo. Kulturna pisma Slovencem. V Ljubljani, 1938. Založil Ivo Peršuh. Tisk Misijonske tiskarne v Grobljah. Str. VII + 239.

Veber izhaja iz ugotovitve, da živi današnji človek pod vtisom nepremagljivega nasprotja med nacionalizmom in krščanstvom. Vsi nacionalisti najrazličnejših tipov so protiversko razpoloženi, nasprotno pa vidijo zastopniki krščanskih veroizpovedi svojega največjega nasprotnika v nacionalizmih različnih vrst. Temu obodnemu gledanju in golemu videzu nasproti postavi Veber svojo osnovno tezo: med krščanskim in nacionalnim pogledom na svet in življenje ni nobenega notranjega nasprotja, pač pa imata oba skupnega nasprotnika — materializem. Razloge za materializem današnjega časa vidi Veber v sledečem. Prvi je kulturno-zgodovinski: današnji razumnik je še vedno tam, kjer je bila znanost pred sedemdesetimi leti, v materializmu. Drugi je v človekovem pohujšanju nad nesoglasjem med idealom in življenjem, tretji je v gospodarski krizi, ljudje se izčrpavajo v skrbi za materialne stvari, četrti je v nekaterih simpatičnih potezah, ki jih ima materializem, to je v njegovem vnanje-razumskem in demokratičnem pojmovanju življenja, in končni v posebnem notranjem obelježju časa, v katerem živimo. Obratno pa mu vsi ti razlogi obenem kažejo, da je današnji čas v svojih globinah ravno tako idealističen kakor prejšnje dobe. Saj je temeljna poteza današnjih dni borba za svetovni nazor, kjer ne gre samo za razmerje človeka do prirode, marveč tudi za njegovo razmerje do Boga, predvsem pa za razmerje človeka do človeka. V tem oziru pa zahtevata krščanska in nacionalna misel v temelju popolnoma enako, to je dvojno pojmovanje človeške narave: prirodno-biološko in duhovno-osebno. Dokler namreč vidimo v človeku samo skupnost krvi, človeka samo kot del prirode, tako dolgo je nemogoče priti iz zgolj plemensko-rasnega do svojstveno narodnega pojmovanja življenja, kakršnega bi zastoj iskali v zgolj prirodnem, živalskem življenju. To dvojno pojmovanje človeškega življenja je torej skupna podlaga za krščansko in nacionalno misel. Vendar so med njima tudi razlike. Prvič izhaja krščanska misel vedno iz človeka kot individualne osebe, dočim se narodnostna ozira na človeka kot kolektiv; drugič je krščanstvu izhodišče duhovni, nacionalizmu pa prirodni človek; tretjič pa je krščanska misel prvenstveno osredotočena na človekovo razmerje do Boga, je metafizična, zlasti ker vidi poleg prirodne in duhovne narave v njem še posebno nadnaravno milostno svojstvo, ki na posebni način veže človeka neposredno z Bogom, dočim je nacionalna misel prvenstveno usmerjena na razmerje človeka do človeka, je izkustvena. Vendar te razlike niso nobena nasprotja, marveč samo razlike v izhodišču. Tam, kjer se nacionalna misel konča, tam se začneja svojska domena krščanstva. Še več! Krščansko gledanje na človeka je načelni pogoj za nacionalno misel. Tudi tako imenovana nacionalna zavest je namreč samo izraz onega »velikega doživetja«, ki ga ima človek, ko se zave edinstvene osamljenosti v vsem prirodnem stvarstvu. Ta osamljenost je v njegovi osebni in kolektivno nacionalni naravi. Prav to veliko doživetje pa

je neposredni občutek tega, kar krščanstvo izpoveduje kot svetovni nazor. Skladnost krščanske misli z nacionalno ima svoje posebno potrdilo tudi v razmerju stanovske do nacionalne misli. Kakor nacionalna misel stanovsko kot zgolj sredstveno osmišlja, tako krščanstvo daje smisel in cilj človeku v njegovem nacionalnem in stanovskem življenju; zato pa je zamisel razrednega boja enako nevarna krščanski in nacionalni misli. Tudi za prospeh resnične notranje-duhovne, ne zgolj zunanje-prirodne nacionalne svobode je krščanska misel najboljša opora. Krščanstvo je torej proti osnovnim zmotam današnjega časa: rasizmu, korporativizmu, individualizmu in kolektivizmu, ki vidijo v človeku samo prirodno-biološko stran, edino poklicano in zmožno braniti celotno, obenem nadprirodno naravo človeka, zato pa tudi edino pravo nacionalno misel. Posebne važnosti je krščanska misel za nacionalno zavest pri malem narodu, ki lahko stavi svoje upanje predvsem na duhovne in ne na prirodno biološke, na osebne in ne na kolektivne, na idejno-usmerjevalne, ne pa na politično-osvojevalne sile. To trojno moč pa dobiva narod zopet predvsem iz krščanstva. Zato zaključuje svoje zadnje, štirinajsto pismo z mislijo, »da je na kaj napačni poti vsak, ki meni, da bo to neobhodno potrebno — kulturno zavest našega naroda dvigal samo po poti neprestanega pobijanja resničnih krščanskih idealov človeka in družbe«.

Celotno delo je zgrajeno strogo sistematično, kakor smo tega pri Vebru vseskozi že vajeni. Polno je podrobnih bistroumnih analiz, ki jih tu ne moremo podajati, ki pa že same zaslužijo posebno pozornost. Naravnost občudovanja vredne so njegove razlage evangelijev. Filozof-laiik izlušči iz njih celotno krščansko pojmovanje človeka v tako pristni in jasni luči, kakor to le redko srečamo.

V Uvodu pravi sam, da si želi tudi kritike. Poskusimo mu nekoliko ugoditi! Veber dobro razlikuje med pravim nacionalizmom, kakršen je v svojem bistvu, in med raznimi tipi nacionalizmov, ki predstavljajo več ali manj izmaličen ideal nacionalne misli. Škoda je samo, zakaj Veber te razlike med načelno-teoretičnim in življenjsko-praktičnim poudarjanjem kakšne ideje ne upošteva tudi tam, ko govori o stanovski misli in o materializmu današnjega časa. Načelno stanovska misel je res notranje skladna s krščansko mislijo, toda od te načelno zasnovane stanovske misli je treba skrbno razlikovati posamezne tipe stanovske misli, kakor se dejansko v nekaterih deželah izvajajo, da ne bi kdo pomotoma teh korporativizmov zamenjal in istovetil s pravo krščansko idejo. Enako Veber premalo loči med teoretičnim in praktičnim materializmom. Zato njegovi razlogi za duhovno-idealistično podobo danšnjega časa dokazujejo pač le teoretično podobo človeka, kakršen je sam v sebi brez ozira na naš čas. Dokazano pa je z gotovostjo, da štirje razlogi, ki govore za materializem današnjega časa, po svoji notranji strani lahko govore tudi proti materializmu. Kakšnemu? Spet samo teoretičnemu, kajti Veber sam pravi, da ti razlogi po svoji notranji strani dokazujejo dvojnost človeške narave: prirodnost, zato nagnjenost k materiji, in duhovnost, zato nagnjenost k idealizmu. Toda s tem še prav nič nismo dokazali, da je današnji človek *d e j a n s k o*, praktično v »skrivnostnih vijugah ljudske psihologije« (30) duhovno in ne materialistično usmerjen. Veber hoče prav to dokazati, njemu tu ne gre za načelno-nadčasni značaj človeka, ampak za časovno-psihološko usmerjenost današnje družbe. Tega pa nam njegovi razlogi ne dokažejo.

Zdi se, da Veber premalo loči pojma individuum in osebo, navadno ju celo zamenja. Zato mu je krščanski osebni vidik enostavno isto kakor »individualistično« stališče v nasprotju do nacionalnega, ki mu je »kolektivistično« (str. 90, 122 sl). Individuum in kolektiv se naravnost izključujeta: čim bolj poudarjam enega, tem bolj eo ipso zanikam

drugega, med njima ni sprave. Zakaj? Ker je goli neosebni, neduhovni in zato nepopolni individuum v kolektivu golo sredstvo, izgine v njem kakor kapljica vode v morju, obratno pa je kolektiv tako dolgo nemogoč, dokler vsak individuum brani svojo samobitnost. Če naj bo torej individualistično stališče svojstvo krščanstva, kolektivistično pa svojstvo nacionalne misli, potem postavimo med obe misli nespravljivo nasprotje. Tega pa Veber vendarle sam noče. Zato šteje tudi Veber razizem in kolektivizem, individualizem in kapitalizem med osnovne zmote današnjega časa, ker ti nazori vidijo v človeku na eni strani samo kolektiv, na drugi strani pa individuum kot dve nespravljivi nasprotji. Toda pravi nacionalizem in pravo krščanstvo, ki vidita v človeku poleg prirodne tudi duhovno naravo, ne smeta človeka gledati pod vidikom gole individualnosti (to ima tudi kamen, rastlina itd.) in kolektivnosti (to ima tudi žival), marveč pod vidikom razumne, duhovne in zato popolnejše individualnosti, to je osebe, in pod vidikom občestva, ki je enako popolnejša socialna skupnost nego navadni kolektiv. Med osebo in občestvom pa ni nasprotja, marveč notranja sestavna vez: oseba je po svojem bistvu naravnana na občestvo, in občestvo po svojem bistvu predpostavlja samostojne osebe. Čim bolj se uveljavi posamezna osebnost, čim aktivnejša je njena posebna dejavnost (spoznanje in ljubezen), tem popolnejše je občestvo in narobe. V tem smislu bi torej lahko rekli z Vebrom, da je krščanstvu izhodišče oseba, (ker se človek zveliča le kot »oseba«), nacionalni misli pa predvsem občestvo, in le na ta način ni nobenega sestavnega nasprotja med krščansko in nacionalno mislijo. Če osebo in osebnost tako pojmuje, potem je le-ta pač že sama tudi zadostni temelj za posebno »nacionalno« samozavest in notranje-duhovno svobodo človeka, tako da ne moremo pritrditi Veburu, ki vidi v pravi krščanski misli »edino notranje-sestavno osnovo« tudi za »vse enako pravo nacionalno delo« in samozavest (str. 162). Ta njegov zaključek namreč ni čisto v skladu z njegovo prej ugotovljeno (str. 102 sl.) nadnaravno, milostno posebnostjo človeka, o kateri prav pravi, da je nacionalni misli »že v načelu neznana«. Če je torej to posebno krščansko svojstvo na človeku popolnoma nadnaravno, kar Veber pravilno izvaja, kako more biti to svojstvo obenem notranje-sestavni del nacionalne misli, ki je popolnoma naravna? To bi bila protislovje: nadnaravno bistvo krščanske misli je obenem sestavni del naravnega bistva nacionalne misli! In vendar Veber tudi tu prav zadene stvarno-zgodovinsko jedro resnice: dejansko (praktično) je šele krščanska misel omogočila in omogoča razvoj svobodne osebnosti in ž njo zvezanega občestva v narodu, t. j. prave narodne zavesti, dasi je oboje načelno dano že s človeško prirodno-duhovno naravo samo. Zakaj Veber na podlagi evangelijev ne izvaja samo dejanske (praktične), ampak tudi načelno odvisnost nacionalne ideje od krščanstva? Zdi se, da sta tega poleg že omenjene zamenjave med individuum in osebo krivi še dve drugi zamenjavi. Treba bi bilo točno ločiti osebo kot ontološki pojem in osebnost kot moralni pojem, kakor to danes splošno delajo. Oseba, ki torej pomeni bitno-sestavno strukturo človeka, ni sestavno odvisna od krščanske misli, pač pa osebnost, kolikor ta pomeni »vzor-človeka« (moralno) ali dejansko uresničenje tega, kar je bitno, sestavno položeno v človeško osebo. Dalje Veber tudi premalo upošteva, da imajo evangeliji na mestih, ko odrekajo človeški naravi sposobnost »iz sebe storiti«, pred seboj po izvirnem grehu padlo človeško naravo, ki vsled tega ne more sama dejansko uresničiti vseh onih nalog, za katere je po svoji lastni naravi določena, t. j. kar že načelno ne samo more, marveč tudi mora izvršiti.

Dr. A. Trstenjak.

EVROPA IN VZHOD

Med deli, ki odkrivajo zastrto podobo Rusije in ruskega človeka je v zadnjih letih brez dvoma najpomembnejša knjiga učenjaka W. Schubarta iz Rige.* Delo je prebogato, da bi ga mogli na omejenem prostoru vsaj v glavnem posneti, zato se hočemo omejiti na prvi del knjige.

Avtor ne piše prvenstveno o Rusiji, temveč o Evropi, gledani z Vzhoda. Ne zanima ga preteklost, govori marveč o največjem dogodku prihodnosti: o svetovnem boju in izenačenju med Vzhodom in Zahodom ter o rojstvu nove zahodno-vzhodne kulture. Kulturna zgodovina poteka namreč v vednem menjavanju »eonskih« prapodob, duševnih pratipov, ki se uresničujejo v človeškem rodu. Poedinec lahko to prapodobo privzame, ali se ji upre, toda mimo nje ne more, ona vsekakor odločujoče vpliva na njegovo življenje. Kadar koli nastopi nova prapodoba, se stara kultura poruši in nova stopi na njeno mesto. Schubart pozna štiri take prapodobne, ki ustvarjajo harmoničnega, heroičnega, asketskega ali mesijanskega človeka. Evropa je od 11. do 16. stoletja ustvarila gotskega (srednjeveškega) človeka s harmoničnim, življenjskim občutjem, potem pa je pet sto let vladal heroični, »prometejski« človek, ki si je z znanostjo in tehniko zaslužnil prirodo. Naše stoletje je izrazito prehodna doba. Že dolgo nam naši največji misleci dokazujejo, da se nekaj končuje: po Merežkovskem poatlantsko človeštvo, po Unamunu krščanstvo, po Spenglerju Zahod, po Berdjajevu renesansa, po Friedu kapitalizem. V resnici se prometejska kultura bliža svojem koncu in Evropa bo doživela svojo najbolj krvavo katastrofo. Že se napoveduje novi človek sv. Janeza, v katerem bo uresničena mesijanska prapodoba. Duh Janezovega evangelija je duh izenačenja, ljubezni in sprave. Janezova doba bo sorodna gotski dobi in bo skušala uresničiti njene ideale, zato bo v svetovnem požaru uničila vse, kar je ustvaril človeški rod po gotski dobi.

Če obvladujejo eonske prapodobne vse človeštvo svoje dobe, odkod so potem različni narodi? Saj se narodne lastnosti ohranjujejo skozi več dob, tako da govorimo o narodni duši. V resnici oblikujejo človeško zgodovino poleg menjajočih se prapodob še stalne sile zemlje in podnebja. Iz duha pokrajine rastejo narodne duše. V nižavah žive čisto drugačni ljudje kot v gorah. Sile zemlje so prvotnejše in močnejše od sil krvi, ker so prve stalne, druge pa se starajo kot vse, kar je živega. »Narodi in rase niso nič prvotnega, temveč podobe, ki jih oblikuje duh pokrajine. Zato si postajajo tuje rase na isti zemlji podobne, sorodne rase na različni zemlji pa nepodobne. Ali si je mogoče misliti ostrejše nasprotje kot med Indijci in Germani, čeprav so oboji Indogermeni? Kri in zemlja sta različni prvini, ki pojmovno nimata nobene zveze. Duh pokrajin ustvarja različnost v prostoru, duh prapodob pa razločke v času.« Nič ne pomaga ugovarjanje zastopnikov rasne teorije, ki primerjajo življenje naroda z razvojem poedinca. Če končajo narodi — kot na primer Grki — na nasprotni točki svojega začetka, to ni več razvoj. Zaman bi iskali temu umskih razlogov, temveč moramo uporabiti duhovno načelo o menjavanju

* Walter Schubart, Europa und die Seele des Ostens. Vita Nova Verlag, Luzern 1938.

eonskih prapodob. Rasna teorija, ki razlaga zgodovino iz animalnosti, je prav tako materialistična, kot marksizem, ki jo razlaga iz gospodarstva. Eonski nauk pa poudarja tudi duhovno stran človeškega bivanja in tako vrača človeku njegovo veličino.

Zgodovino človeštva torej oblikujeta stalna sila zemlje in spreminljiva sila eonskih prapodob, zemeljsko in duhovno načelo. Obe sili se lahko skladata in tedaj doseže narod svoj kulturni vrh. Lahko pa si tudi bolj ali manj nasprotujeta, kar povzroča težke krize. Gotska doba je ustvarila duhovno enotnost Zahoda, v prometejski pa vladajo razdeljujoče sile, ki se izražajo v nacionalizmi. Prometejska kultura se je vedno bolj umikala od umerjenih sredozemskih kultur, kajti njen ideal je uresničen v severnjaku, navezanem na zemljo in delo. Ta premik je bil počasen: 16. stoletje je bilo še špansko in italijansko, 17. je »veliko stoletje« Francozov, potem pa prevzamejo vodstvo Nemci in končno Angleži. V prihajajoči Janezovi dobi se bo težišče zopet premaknilo, kajti mesijanski človek se ne bo uresničil v pozemskih severnjakih, temveč v narodih, ki so usmerjeni k nadzemskemu, v Slovanih in posebno v Rusih. »Veliki dogodek, ki prihaja, bo dvig slovanstva v silo, ki bo določala kulturo. Mnogokomu bo neprijetno, toda to je zgodovinska usoda, ki je ni mogoče zadržati: Prihodnja stoletja pripadajo Slovanom. Severna kultura izginja in vzhodna stopa na njeno mesto.«

Vzhod in Zahod namreč nista samo zemljepisna, temveč tudi duševna pojma. V majhni, razcepljeni Evropi vlada drug duh pokrajine, kot v neskončnih nižinah Azije. Vsa velika verstva so izšla iz Azije, nobeno iz Evrope. Problem Vzhoda in Zahoda je poznal že srednji vek kot nasprotje med islamom in krščanstvom, danes pa stopa pred nas v svoji dokončni obliki kot napetost med Rusijo in Evropo. Prastara napetost je dosegla svoj višek in razrešiti se bo mogla le v pomirjenju in izenačenju obeh. Iz razdeljenih sil Vzhoda in Zahoda ustvariti novo človeško enoto — to je zadnji problem Zahoda. Zahod je dal človeštvu najposobnejše sile tehnike, državnosti in prometa, toda ugrabil mu je dušo. Naloga Rusije je, da mu jo vrne, kajti ona ima vprav sile, ki jih je Evropa izgubila ali uničila. Rusija je del Azije in vendar člen krščanskega občestva, zato more edino ona ustvariti enotnost Vzhoda in Zahoda. Vprav iz globin svojega današnjega trpljenja bo zajela zadnje spoznanje človeka in življenja. V prvem tisočletju je bilo rusko življenjsko občutje harmonično. Ob sporu s prometejsko kulturo Zahoda pa se je razbilo in postalo mesijansko. Rus hoče po vsem svetu spet ustvariti harmonijo, ki mu jo je razbil prometejski človek. Tako je nastala ideja, da bodo Rusi rešili svet, ideja, ki so se je oklepali vsi ruski duhovni velikani (pa tudi mnogi vladarji) od 16. stoletja dalje.

Kadar živijo narodi mirno drug poleg drugega, se ne poznajo dosti. Čeprav prinaša vojna sovraštvo in nerazumevanje, omogoča šele ona kulturno izravnavanje v velikem obsegu. Vojna ni samo divjanje razdejanja, temveč tudi sila kulturne obnove. Od leta 1812. dalje se vrši izenačevanje Vzhoda in Zahoda v vojnah. Svetovna vojna je pustila na zapadu položaj nespremenjen, osvobodila pa je Slované in rodila ruski boljševizem. Proti Evropi stoji danes Rusija, ki združuje 169 narodnosti in bo štela ob koncu stoletja okoli 300 milijonov ljudi, toliko kot Indija ali kot vsa ostala Evropa. Leta 1950. bo nad polovico Evropejcev Slovanov. Boljševizem nehoti služiti zaostritvi nasprotja med Vzhodom in Zahodom. Evropa mu predstavlja »kapitalizem« in z idejo svetovne revolucije združuje proti Evropi vse tlačene in nezadovoljne narode in sloje vsega sveta. Zahod danes trepeče pred boljševizmom, toda v resnici se Zahod boji temnih sil, ki stojijo za idejami: boljševike vodi staro nasprotstvo do Zahoda, panslavizem in svetovna revolucija se razločujeta samo po metodah.

J. G.

DROBNA POROČILA O KNJIGAH

Elie Baussart: *Essai d'initiation à la révolution anticapitaliste*. Blond & Gay, Paris 1958.

Delo je napisal krščanski realist. Antikapitalistično revolucijo pojmuje kot popolno preobnovo vse družbe, pri čemer dobro razlikuje sredstva. Vodstvo prizna proletariatu, vendar se postavlja na stališče človeka in s tem pluralizma: novo družbo je mogoče ustvariti le z izključitvijo podrobnih nazorskih razlik, z naslonitvijo na skupne vrednote evropskega humanizma. Zato v bodočnosti izključuje povratek v »krščansko družbo« in v »krščanske države«, ne kakor da ne prizna celostnega krščanskega oblikovanja, ampak zato, da dopusti čim širje in laže ostvarljiv skupni blagor. Baussart je prepričan, da bo človeška družba po vseh sodobnih pretresljajih postala laična družba, ki bo Cerkev v njej uživala popolno svobodo.

Konrad Falke: *Was geht in der Welt vor?* Verlag Oprecht Zürich-New York, 1958.

Po uvodnih izvajanjih o položaju, ki je nastal po monakovskem dogovoru, določi Falke nemški imperializem. Njegova značilnost je v tem, da je med vsemi imperializmi najbolj sovražno razpoložen do človeka, posebno zato, ker ga je vrgel nazaj v plemenske spone, katerih se je prav s pomočjo krščanstva že močno rešil. Današnje diktature se namreč pogosto izdajajo za nujno posledico vedno naraščajoče množičnosti človeštva, zaradi katere je cena posameznega človeškega življenja nujno vedno manjša, kakor na vsakem trgu, kjer je dovolj blaga. Zaradi tega so taki imperializmi že po svoji naravi proti humanizmu usmerjeni, in res je kultura v vsej zgodovini rastla prav iz majhnih, zaokroženih območij. Pisec se obrača do Svicarjev, preko njih pa do vseh majhnih narodov in majhnih domovin.

Inaki de Aberriogoyen: *Sieben Monate und sieben Tage in Franco-Spanien*. Vita Nova Verlag, Luzern, 1939.

To pričevanje baskiškega duhovnika bi moralo pretresti slehernega med nami, saj je krik čiste, neobtežene človečnosti, izraz nerazumljivega trpljenja, ki nas še čaka. Švicarski prevajalec pravi v uvodu: »Za kristjana, živečega v svetu, kjer se moralno drobijo vse vrednote, kjer se s plašcem pravilnosti hinavsko pokrivajo zločini, kjer se posmehujejo človekoljubnemu mišljenju, — za kristjana, ki z grozo spoznava eno samo veliko znamenje časa, Antikrista, kako slepi izvoljence, kako pokleka k obhajilni mizi, kako se dá na krščanskih zborovanjih slaviti kot mož reda in miru —, za kristjana, pravim, se postavlja vprašanje: Kaj je resnica? Ali je res, da ljudstvo, ki ga je Bog blagoslovil z obilnimi duhovnimi in moralnimi darovi in ki je zvesto veri v Kristusa in v Cerkev, pokončuje »krščanska križarska vojska«, da hierarhija na vse to molči, da katoličani sveta stojijo na strani rabljev, da na vse to sistematično molčijo?

Odgovor: Res je!»

Lucien Valdor: *Le Chrétien devant le Racisme*. Editions »Alsatia«, Paris, 1958.

Delo podaja zelo jasen pregled rasistične teorije, kakor jo označajo Gobineau, Bergmann, Hitler, Rosenberg, posebno v njeni politični obliki, kakor se širi danes. Najprej govori o privilegijih nordijske rase, potem o evgeniki in sterilizaciji, nato pa o rasistični vzgoji in o rasistični religiji. Posebno zanimivo je zadnje poglavje o rasističnem kazenskem pravu in o totalni vojni. Pisec je kristjan, zato uporablja na koncu krščanske dokumente iz zadnjega časa proti rasizmu, med drugim tudi vso encikliko »Mit brennender Sorge«.

Kdor količkaj francoski bere, naj si naroči

NAJCENEJŠI DEMOKRATSKI DNEVNIK

L'AUBE

PARIS, 3, RUE GARANCIÈRE

Priporočamo knjigo

F. W. FOERSTER:

ŽIVLJENJSKA MODROST

*V subskripciji stane (do 31. oktobra 1939) 120 din,
pozneje 140 din*

DELAVSKA ZALOŽBA, LJUBLJANA

Manufakturna veletrgovina

A. & E. SKABERNÈ

priporoča svoje volnene vzorce po solidni ceni.

Tu- in inozemske knjige! Naročba vseh
revij! Vse za pisarno v največji izbiri!
Cankarjevo zbrano delo, Finžgarjeve
spise na obroke nudi

NOVA ZALOŽBA

KNJIGARNA, ZALOŽNIŠTVO IN TRGOVINA S PISARNIŠKIMI POTREBŠČINAMI

V LJUBLJANI, KONGRESNI TRG 19

ZADRUŽNA TISKARNA V LJUBLJANI

TYRŠEVA CESTA 17

SE PRIPOROČA ZA IZDELAVO VSAKOVRSNIH TISKOVIN